

AZ 1. PÁNCÉLOS HADOSZTÁLY HARCAI
A 2. MAGYAR HADSEREG DONI HÍDFŐCSATÁIBAN
1942. JÚLIUS—OKTÓBER

Gindert Károly alezredes

Katonapolitikai helyzet 1942 tavaszán.

1941 TELEN a német hadsereg vezérkarának a szovjet hadsereg legyőzésére irányuló elképzeléseiben gyökeres fordulat következett be. Kénytelenek voltak beismerni, hogy a Nyugat-európában oly jól bevált villámháborús taktika csődöt mondott. Kiderült, hogy a háromhónapos hadjáratra felépített német haditervek nem számoltak a szovjet nép önfeláldozó hazaszeretetével, a szocialista gazdasági rendszer roppant lehetőségeivel és tartalékaival, lebecsülték a szovjet hadsereg felkészültségét és ellenálló erejét. A német véderő főparancsnokság 1941 november 10-én kiadott szigorúan titkos tájékoztatójában beismeri, hogy „... a bolsevizmus bukásával számolni nem lehet, mert egyrészt a kommunista világnézet oly mély gyökeret vert a Szovjetunió népei között, hogy azok ma jobban összefognak, mint a régi Oroszországban, másrészt a Vörös Hadsereg ellenállóképessége még nem tört meg véglegesen.”¹ Hitlerék belátták, hogy hosszabb ideig tartó háborúra kell berendezkedni, és a szövetségeseket — köztük Magyarországot is — erre kell kényszeríteni. Ezt a célt szolgálta Keitel vezértábornagynak, a német véderő főparancsnokának 1942 január 20—22-i budapesti látogatása.

Keitel ismerte partnereinek a gyöngéit, és a tárgyalások során a hízélgés, ígélet és fenyegetőzés minden eszközét igény-

¹ HIL. 1941. VKF. 162. fasc. és v. Faraghó Gábor vörgey. vallomása. HIL. A Magyar Népköztársaság béketárgyalási anyaga. 1946—47. 7. fasc.

bevéve, elérte célját. Hízelgett a magyar katonai vezetőknek, mikor a tárgyalás során, azok 1919-ig visszanyúló antibolsevista múltjukra hivatkozott. Ígért, mikor azok korszerű fegyvereket, és a németekkel egyenlő elbánást kértek a harcoló magyar csapatok számára, fenyegetőzött, és az ellenszolgáltatást követelte a bécsi döntésekért, mikor ígéreteit nem találták elég meggyőzőnek. Pedig Bartha honvédelmi miniszter, és Szombathelyi vezérezredes aggodalmai nem voltak alaptalanok.

Az 1941-ben a Keleti hadszíntéren működő gyorshadtest vesztesége — annak ellenére, hogy komolyabb támadó hadműveletben nem vett részt, csak üldöző és folyambiztosító szolgálatot látott el — az elavult fegyverzet és korszerűtlen szervezés következtében kis harcokcsikban 100⁰/₀, könnyű harcokcsikban 80⁰/₀, gépjárművekből 1 200 darab, repülőgépekből 30 darab volt.² Ezzel a gyorshadtest felállítására fordított 3 milliárd pengő nagyrésze elveszett. A magyar katonai vezetők leszűrve az első háborús év tanulságait, látták, hogy a korszerűtlenül felszerelt magyar hadsereg képtelen felvenni a harcot a szovjet hadosztályokkal. Kevés és hatástalan, elavult lövegekkel rendelkezett a páncélelhárítás, kevés és nem eléggé mozgékony volt a tüzérség, teljesen hiányzott a nehéz aknavető, gyöngye volt a légvédelem, a légierő, és szinte teljesen hiányoztak a harcokcsik. (Keitel látogatása idején a magyar hadsereg harcokcsi zászlóaljai csak a gyorshadtest megmaradt harcokcsianyagával rendelkeztek). A német „szövetséges” egyáltalán nem sietett a magyar hadsereg segítségére, és nem igyekezett korszerű nehéz fegyverekkel ellátni a magyarokat. A német hadsereg korszerű fegyvereit titokként kezelték, a magyaroknak rendkívül drágán, csak elavult fegyvereket szállítottak, és mindent elkövettek az önálló magyar fegyvergyártás akadályozására.

Ezért a Keittel folytatott tárgyaláson — melyen Bartha vezérezredes, honvédelmi miniszter és Szombathelyi vezérezredes, a honvéd vezérkar főnöke vett részt, — azt kérték Keiteltől, hogy úgy szereljük fel a korszerűtlen, elavult fegyverekkel ellátott magyar hadsereget, mint a németeket, különösen nehéz fegyverekkel. Kérték a hadművelet területére szállítandó hadosztályok csökkentését is, hogy meg tudják őrizni a fegyveres erők egy részét a háború utánra, amikor a kormányzó, mint legfőbb hadúr a győztes angol-amerikai hadsereg oldalán venné fel a harcot a Szovjetunióval.^{2/a}

² HIL. Békeelőkészítő bizottság katonai iratai. 37161/eln. — 1945. sz.

^{2/a} Bácskai Bácsy István miniszterelnökségi államtitkár feljegyzései. 39—40. old. HIL. A Magyar Népköztársaság béketárgyalási anyaga. 1946—47. 7. fasc.

Keitel figyelembe se vette a magyar katonai vezetők kérését, mindössze arra tett szóbeli ígéretet, hogy a magyar csapatok *lehetőleg* olyan felszerelést kapjanak, mint a német hadosztályok, de azt is csak Oroszországban adják át.^{2/b}

Mindezek ellenére a magyar uralkodó körök teljesítették Keitel kérését, és megállapodtak:³

— A Szovjetunió területén lévő megszálló hadosztályok számát ötről hétre emelik;

— a Szovjetunió elleni tavaszi hadjáratban résztvesz egy magyar hadsereg, 9 könnyű hadosztállyal, (2 gyalogezredes) 1 páncélos hadosztállyal, 5 repülő századdal és hadsereg közvetlenekkel;

— a páncélos hadosztály harcokosi ezrede német harcokosi anyaggal lesz felszerelve (Pz. IV. és T—38). A kezelő személyzet kiképzését a wünsdorfi német páncélos iskolán biztosítják;

Keitel — korszerű felszerelésre vonatkozó — ígéretének az értékét a berlini magyar katonai attasénak 1942 szeptemberi egyik jelentése illusztrálja, mely szerint kérésére a német fővezérség a 2. hadsereg részére kiutalt:

— június 25-én 13 db. 82 mm-es aknavetőt;

— augusztus 28-án 24 db. 82 mm-es aknavetőt;

— ezenkívül némi nadrágokat, zoknikat, filc csizmákat, stb.⁴

Mi volt az oka, hogy a magyar vezetők ilyen kedvezőtlen körülmények között, olyan könnyű szívvel áldozták fel a magyar katonák tízezreit a német érdekeknek? A fő okok közül emeljünk ki néhányat:

— a magyar uralkodó osztály hagyományos, féktelen szovjetgyűlölete, rettegése a forradalomtól, kiváltságaik elvesztésétől;

— a katonai vezetésben — különösen a vezérkarban — lévő szélsőségesen fasiszta, németbarát elemek nyomása, akik személy szerint akartak érdemeket szerezni a német legfelsőbb katonai vezetőkörök előtt;

— a szomszéd népek iránti gyűlölet és Magyarország sovizista revíziójára irányuló törekvés. Ezt Szombathelyi vezér ezredes így fejezte ki: „Az 1942. év végső döntést fog hozni a németek javára a keleti fronton, s ha a németek nem lesznek

^{2/b} v. Szombathelyi Ferenc kihallgatási jegyzőkönyve. 1945. október 30. HIL. A Magyar Népköztársaság Dékétárgyalási anyaga. 1946—47. 7. fasc.

³ HIL. VKF. Eln. 249. fasc. 18.—mk.—1942. sz.

⁴ HIL. VKF. iratai. VKF. 6001, Bsz.—1942. 248. fasc.

megelégedve a Magyarország részvételével, akkor a békekötésnél Erdélyt a románok kapják meg.”⁵

— a kormányzó és a magyar uralkodó körök azt remélték, hogy a németek felszerelik a magyar hadsereget, melyet megőrizve „a békekötésnél súlyt adhatnak a rendszernek” és „van erő a belső forradalmi megmozdulás leverésére is.”⁶

Keitel vezértábornagy megelégedetten térhetett vissza Berlinbe, Magyarországon pedig megkezdődött — a dolgozó tömegek életszínvonalára elleni újabb roham árán — a 2. hadsereg mozgósítása és felszerelése.

Az 1. páncélos hadosztály megalakulása.

1942. január 6-án és 7-én a budapesti Róbert Károly körúti Andrássy laktanyába nagy csoportokban érkeztek az ország páncélos laktanyáiból a tisztek és a katonák. 7-én estére már a legénység, 120 tiszthelyettes és honvéd, 52 fő műszaki személyzet és 38 tisztt foglalta el a számukra előkészített ideiglenes körleteket. Azonban a tetőtől-tlpig új ruhába öltöztetett, teljesen felszerelt katonák nem sokáig élvezhették a budapesti vezénylést. Január 8-án vagonba rakodtak és két nap múlva megérkeztek a német hadsereg wünsdorfi páncélos lőiskolájára, ahol január 12-én megkezdődött a 9 hetes átképzésük a német Pz.II., Pz. IV. és T—38 harcikocsi anyagra.⁷

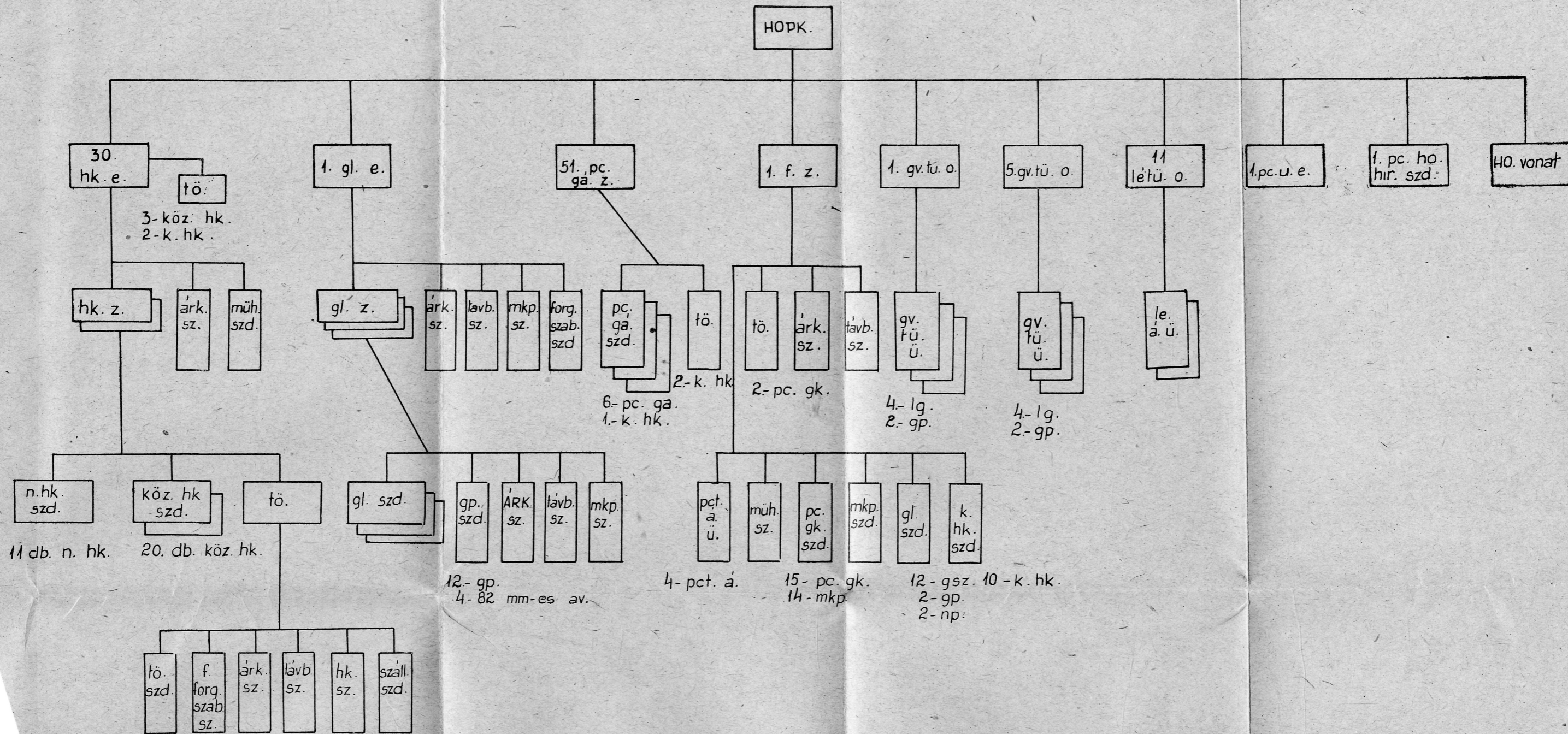
Az 1. páncélos hadosztály felállítására és előkészítésére rövid idő állt rendelkezésre. Március 17-re visszaérkeztek a tisztek és honvédek a wünsdorfi páncélos iskoláról, felállították a csapatok kereteit és elrendelték a mozgósítást. A harcikocsi kezelők nagyobb részét a tényleges, vagy a már előbb mozgósított állományból kerültek ki. A legénység jelentős része már 1938 óta teljesített tényleges katonai szolgálatot.⁸ Aránylag sok volt az önkéntes ún. „korengedélyes” így az idősebb korszálybeli tartalékosok nagyobb részét a kiszolgáló szervekhez, és a gépkocsizó lövészzászlóaljokhoz kerültek. Igen előnyös volt a hadosztály szempontjából, hogy az eddig önálló, magasabb egységként szereplő 1. gépkocsizó lövészdandár 1. gépkocsizó lövészezred néven szinte szervezeti változtatás nélkül ment át a hadosztály alárendeltségébe. E dandár, illetve már ezred hosszabb ideje fennálló, összekovácsolódott, harci tapasztalatok-

⁵⁻⁶ bárcziházi Bárczy István miniszterelnökségi államtitkár feljegyzései. 30—40. old. és a Budapesti Népbíróságon 1946. évi március hó 14-én lefolytatott Hellebronth-per. HIL. A Magyar Népköztársaság béketárgyalási anyaga. 7. fasz.

⁷ HIL. VKF. 60715/Eln. 5. VKF.—1941. 249. fasz.

⁸ HIL. VKF. 247. fasz.

AZ 1. PC. HO. SZERVEZÉSE

kal rendelkező, viszonylag jól felszerelt alakulat volt. A harc-
kocsi ezredet és a hadosztály közvetleneket azonban újonnan
kellett felállítani. Megfelelő számú harc-kocsi hiányában a harc-
kocsi ezred 3. zászlóalját nem tudták feltölteni, így az ezred
csak két zászlóaljjal indult ki az arcvonalra. Az ezred közepes
harc-kocsiszázadai T—38 típusú harc-kocsival voltak feltöltve,
kivéve a felderítő zászlóaljat, melynek könnyű harc-kocsi szá-
zada Toldi harc-kocsival rendelkezett.

A két harc-kocsi zászlóalj nehéz harc-kocsi százada ún.
„rövidcsövű” Pz—IV. típusú német harc-kocsi anyaggal volt
felszerelve. A páncélvadász századok „Nimród” típusú páncé-
lozott gépágyúval rendelkeztek. A hádseregpáncélnokság min-
dent elkövetett, hogy a hadosztályt lehetőleg egységes típusú,
szabvány gépjármű anyaggal lássa el, (kivéve a hadosztály vo-
natot) a javítóanyaggal való ellátás is jobb volt, mint a hadtes-
teknél, így a páncélos hadosztály gépjármű technikai harc-
készültség szempontjából sokkal jobb volt a többi magasabb
egységeknél.

Vasúti szállítás és az összpontosítási körlet elfoglalása.

Így kezdődött az 1. páncélos hadosztálynak, a Horthy-had-
sereg első páncélos magasabb egységének a története, mely büsz-
kén indult a harcba és alig háromnegyed év múlva lerongyo-
lódva, összetörve, önbizalmát és harci kedvét örökre elveszítve,
csak töredékeiben tért vissza onnan.

A hadosztály rövid kiképzés után 1942. 5. 9-én Esztergom-
ban Horthy kormányzó előtt együttműködési bemutató gyakor-
latot hajtott végre és megindult a hadosztály vasúti szállítása. A
hadosztály elszállítása júniusban történt, sőt még júliusba is be-
lenyúlt (5. gépvontatású tüzérsztály). A hadosztály gépkocsi lép-
csői a lengyelországi Rzeszowban raktak ki, innen kb. 1500
km-es menetel Lemberg, Zsitomir, Kijev menetvonalon talpon
mentek Kurszk délen elterülő összpontosítási körletükbe. A
lánctalpas alegységek az Orel—kurszki vasútvonal mentén,
Kurszktól északra rakodtak ki. A gépkocsi lépcsők napi 200—
250 km-t meneteltek, közben egyszer — Kijevben — 2 napos
hosszú pihenőt tartottak.

Július 8-án indult el a hadosztály összpontosítási körleté-
ből, hogy felzárkózzon a 2. hadsereg éléhez, mely már július
6-án elérte a Dont. A 2. hadsereg a beérkezés sorrendjében fel-
váltotta a 6. német hadsereg hadosztályait, és 208 km-es arc-
vonalon rendezkedett be folyóvédelemre a Don nyugati partján.

Az I. páncélos hadosztály állománya az

ERŐ ÉS ESZKÖZ	Szem. állomány			Páncéljármű				Gép-		
	ti.	le- génz- ség	össze- sen	kön- nyű harc- kocsi	köze- pes harc- kocsi	nehéz harc- kocsi	pc. gá.	páncél gépkocsi	mkp. solo	mkp.ol- dalkocsi
30. harckocsi ezred	119	3211	3330	2	89	22	—	—	76	67
1. gépkocsizó lőv. e.	102	3242	3344						54	123
51. páncélgránátos z.	22	371	393	5			19		15	
1. felderítő z.	23	755	778	12				17		102
1. gépvontatású tü. o.	21	395	416						4	
5. gépvontatású tü. o.	21	395	416						4	
51. lőtű. osztály	22	491	513						3	
1. pc. I. szd.	4	199	213						4	
1. pc. hir. szd.	7	177	184					1	1	
Hadosztály vonat	11	232	363						1	
Hadosztály törzs	15	29	44						5	
Összesen:	355	9516	9882	17	89	22	18	18	164	292

Megjegyzés.

- 1 4 db R/7 típusú rádiós gépkocsi.
- 2 1 db R/7 típusú rádiós gépkocsi.
- 3 1 db R/7 típusú rádiós gépkocsi.
- 4 1 db R/6 típusú rádiós gépkocsi.
- 5 4 db könnyű vezetékes rajgépkocsi, 2 db nehézkábel gépkocsi,
- 1 db távbeszélő központ gépkocsi, 2 db R/7 típusú rádiós gépkocsi,
- 2 db R/4 típusú rádiós gépkocsi.

1942. évi szervezési állománytábla szerint

kocsik*				Vontatók			Fegyverzet					
szgk. kül.	1,5 t t/gk.	3 t t/gk.	kgs. gk.	vo. 10 t	vo. 18 t	lg. vo.	gp.	82 m n-es av.	pct. ágyú	ta-rack	légvédelmi ágyú	golyószóró
70	31	126	55	2	2							
61	341	80	13 ¹				36	12				120
8	16	3	5									
13	46	9	2 ²						4			24
9	36	19	1 ³			12	2			12		
9	36	19	1 ³			12	6			12		
5	10	17	1 ⁴			5	6				12	
3	3	8					1					1
3			11 ⁵									2
2	1	10	1									
4												
187	520	291	90	2	2	29	51	12	4	24	12	147

* Szervezetszerű állomány./ A valóságban az arcvonalra 453 motorkerékpár, 325 személygépkocsi, 1491 tehergépkocsi, 106 különleges gépkocsi és vontató vonult el.

A 2. magyar hadsereg védősávjában a visszavonuló szovjet erők három hídfőt rendeztek be a Don jobbpartján, Uriv, Korotojak és Scsucyje helységek körzetében. A hídfők a folyó kanyarulataiban helyezkedtek el, szárnyaikat és hátukat a Don, mint természetes akadály biztosította. Az egyes hídfők különböző, — 30-tól 100 km²-ig terjedő területet foglaltak el, és megerősített ezred — hadosztály erejű szovjet csapat védte. A hídfőknek rendkívül nagy jelentőségük volt mint felvonulási területnek és megindulási állásnak, a támadásba való átmenet esetén. A fasiszta hadsereg parancsnokság felismerte a hídfőkben rejlő veszélyt és fokozódó, heves erőfeszítéseket tett a hídfők felszámolására.

A legnagyobb és legveszélyesebb az urivi szovjet hídfő volt, mely mély horhosaival, erdőivel és fedett dombjaival kiváló védelmi és felvonulási lehetőséget biztosított a szovjet csapatoknak. A hátországgal való összeköttetést két vizalatti híd, és három — csak időszakosan működő — pontonhíd biztosította. Július hónapban az egyes hídfőkben még csak kis erők tevékenykedtek, elsősorban a visszavonulást fedező páncélos és lövész egységekből. Így például az urivi hídfőben július 18-án egy leharcolt szovjet páncélos dandár (valószínű a 4. harckocsi dandár) védett 3 darab T—34 harckocsival kb. 20—25 darab löszerrrel és üzemanyaggal már alig rendelkező, elavult típusú, könnyű harckocsival (T—26) és két géppisztolyos századdal. Tüzérségi támogatást a Don keleti partján elhelyezett tüzércsoportok nyújtottak.⁸ Az egyes hídfők élőerővel és technikával való feltöltése, megerősítése nagyobbreszt csak augusztus 5-től kezdve folyamatosan történt. A 2. hadsereg parancsnoksága az urivi hídfőt a III. hadtest csapataival megkísérelte menetből elfoglalni, azonban ez nem járt eredménnyel.

A páncélos hadosztály a 2. hadsereg sávjában működött, de a beérkezés után a magyar hadsereg parancsnokság alárendeltségéből kivonták és közvetlenül a német „B” hadsergcsoporthoz rendelték alá. Ez az átalárendelés csak a harcászati alkalmazást érintette, anyagilag továbbra is a magyar hadsereg parancsnokságnak kellett ellátnia a hadosztályt.

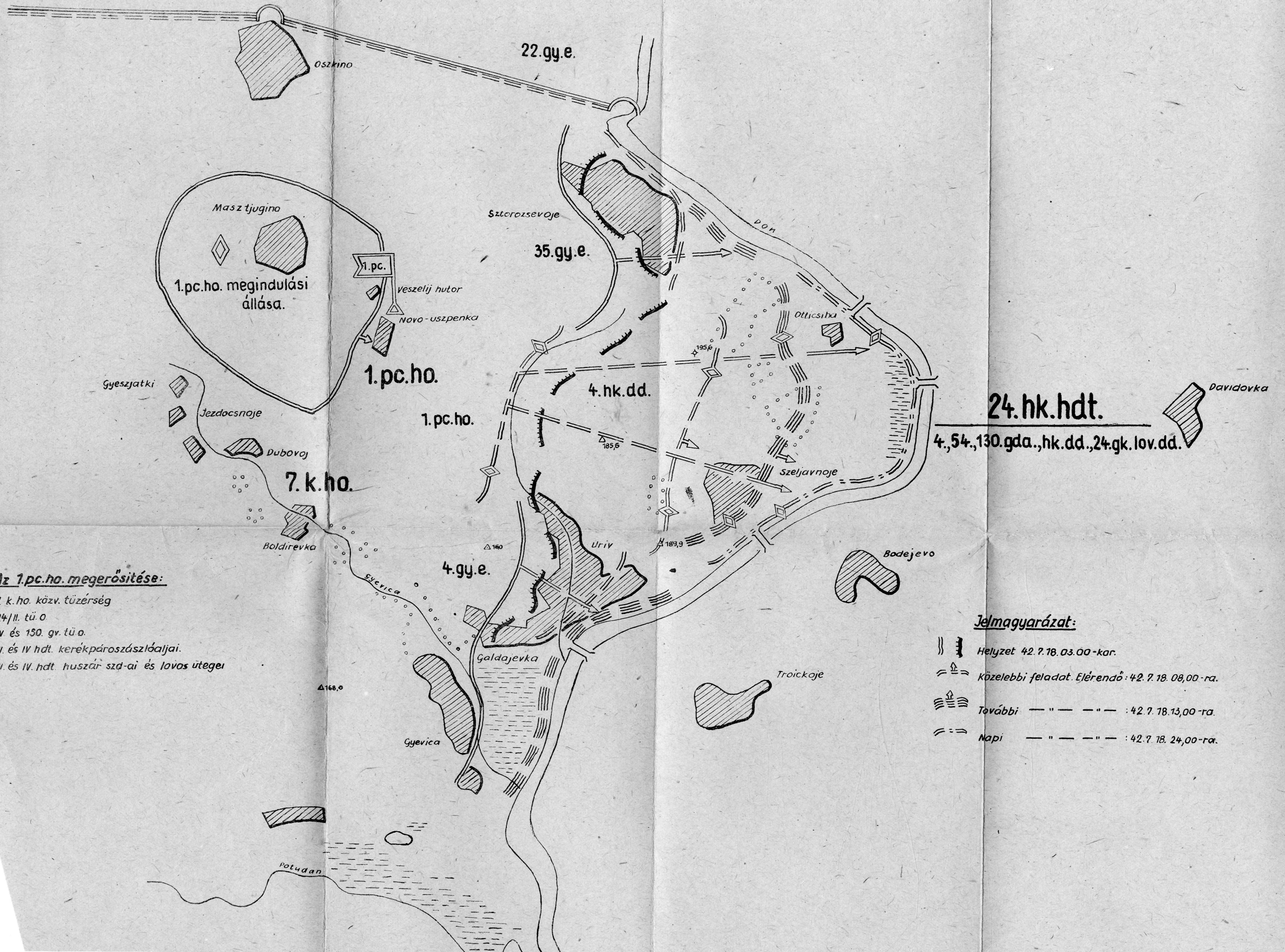
Ez az ellátás azonban már kezdetben akadozott, mert a Bugyonijba tartó hadosztály 1942. 7. 11-én már Sztarij-Oszkolban üzemanyag hiány miatt leállt.

A hadosztályparancsnok, Veres altábornagy 42.7.11.09.55-kor jelentkezett a hadseregparancsnoknál. A hadseregparancs-

⁸ HIL. 2. hadsereg iratai, 22. fasc. 77. és 154. mell., VKF. iratai 1061/eln. 2. hds. 1943. sz., valamint Rákos Ferenc visszaemlékezései.

Az 1.pc.ho. első támadása az Uriv-i hidfő elle. . (:terv:) 42.7.18.

6.k.ho.

Az 1.pc.ho. megerősítése:

- 7.k.ho. közv. tüzérség
- 24./II. tü.o.
- IV és 150. gv. tü.o.
- III. és IV. hdt. kerékpároszászlóaljai.
- III. és IV. hdt. huszár számai és lovas útegei

Jelmagyarázat:

- Helyzet 42.7.18. 03.00-kor.
- Közelebbi feladat. Elérendő: 42.7.18. 08.00-ra.
- További — " — " — : 42.7.18. 13.00-ra.
- Napi — " — " — : 42.7.18. 24.00-ra.

nok és a vezérkari főnök örömmel fogadták a páncélos hadosztály beérkezését. Kapóra jött a páncélos hadosztály. Meglett az eszköz, az urivi szovjet hídfő felszámolására. Veres altábornagy azonban lehűtötte a hadsereg vezérkari főnök lelkesedését. Közölte vele, hogy az urivi hídfő elleni támadást üzemanyag és páncéltörő lőszer hiánya miatt akkor sem hajthatná végre, ha nem lenne német parancsnokság alá rendelve.⁹ Annyi benzint sikerült kiharcolnia, hogy folytatni tudta menetét és el tudta foglalni elhelyezési körletét, mint a hadsereg második lépcsője, de továbbra is a „B” hadseregcsoport alárendeltségében Gorsecsnoje, Kaplinó, Sztarij-Oszkol, Ivanovka, Volokanovka, Csernjanka körzetében. A hadosztályparancsnok harcálláspontja Smarnoje-n volt.¹⁰

Az 1. páncélos hadosztály harctevékenysége július 13—31-ig

Első támadás az urivi hídfő ellen.

A hadseregpáncsnok július 11—12 és 13-án eredménytelenül erőszakolta tovább, a III. hadtest teljesen kimerült és leharcolt csapataival az urivi szovjet hídfő elfoglalását. Pedig a támadáshoz nagy reményeket fűztek. 42.7.12-én délben a páncélos hadosztályparancsnok a hadseregpáncsnoktól már az urivi hídfőben rekedt, és ép állapotban elfogott orosz nehéz harckocsikat kérte.¹¹ Azonban hiába volt a nagy véráldozat, hiába a sok lőszer, a hídfő tartotta magát. A német „B” hadseregcsoport parancsnoksága felismerve a hídfő harcászati jelentőségét, a magyar hadseregpáncsnok kérésére a páncélos hadosztályt a 2. hadsereg rendelkezésére bocsátotta.

1942.7.13. 20,23-kor kapta az 1. páncélos hadosztályparancsnok távbeszélőn a parancsot a hadsereg vezérkari főnökétől, hogy a hadosztály készüljön fel harci alkalmazásra, és 14-én legyen menetkész. A hadosztályparancsnok lőszer és üzemanyag hiányra hivatkozva próbált kitérni, de érvelését nem fogadták el. 14-én reggel kapott üzemanyagot és a feladatot a saját lőszerkészletével meg kellett oldania.¹²

Július 14-én 09,55-kor jelentkezett a páncélos hadosztályparancsnok a hadseregpáncsnoknál, a feladat vételére. A hadseregpáncsnok személyesen tájékoztatta a hadosztályparancsnokot az urivi helyzetről, és megbeszélte vele a páncélos had-

⁹ HIL. 2. hds. iratai. 7. fasc. 152. sz. melléklet.

¹⁰ HIL. 2. hds. iratai. 7. fasc. 154. sz. melléklet.

¹¹ HIL. 2. hds. parancsnokság. 7. fasc. 159. sz. melléklet.

¹² HIL. 2. hds. parancsnokság. 7. fasc. 168. sz. melléklet.

osztály beavatkozásának részleteit. Közölte vele, hogy a támadásban résztvesz: a páncélos hadosztály egy harccsoporttal, a 7. könnyű hadosztály, a VIII. kerékpáros zászlóalj, a 17. lovas század, a 150. nehéz tüzérosztály, a 4. gépvontatású és a 24/II. tüzérosztály, és a 2/1. lovas század. A támadást az 1. páncélos hadosztályparancsnok vezeti. Veres altábornagy a tájékoztató végén öntelten válaszolta: „Ha időt kapok, végre fogom hajtani, „Mords” támadást fogok indítani.”¹³

A támadás kezdetét 7.18. 03,00-ra határozták meg. A páncélos hadosztályparancsnok a harcparancsát 42.7.16. 03,00-kor adta ki, mely szerint a támadásban résztvesz az 1. harckocsi zászlóalj, az 1. gépkocsizó lövészzászlóalj, az 1. gépvontatású tüzérosztály és az 51. páncélvadász-zászlóalj. A támadó csoport 7.17-én reggelre foglalja el készenléti helyét Novo-Uzpenka keleten, 7.17. 18,00 és 20,00 között menjen előre a Poltava—Dubovoj—Uriv északon levő megindulási állásokba.

A parancsnokok 7.16. 13,00-ra előrementek Poltavára, a 7. hadosztályparancsnok harcálláspontjára, ahol az 1. páncélos hadosztályparancsnok megszervezte a támadást. A páncélos csoportnak terv szerint a 7. hadosztály közepén, a 35. és 4. gyalogezred között, részben a 4. gyalogezred sávjában kellett támadni Masztjuginó, 187,7 háromszögelési pont, Sztaraja—Hevrosztán irányába. 03,00-ra tervezték a roham megindítását, így 08,00-ra elérték volna a magaslátok (195,6 magassági pont — 187,7 háromszögelési pont — 189,9 háromszögelési pont) vonalát, 13,00-ra megtörik a szovjet erők ellenállása és estére elérhetik a Don partot. Ez volt a terv. A végrehajtás azonban nem volt ilyen egyszerű.

A Zádor-csoport néven nevezett páncélos harccsoport, — melyet a 30. harckocsi ezred parancsnokáról, az egész harccsoport parancsnokáról neveztek el — tervszerűen végrehajtotta az előrevonást. A támadás a tüzérségi előkészítés után 7.18. 03,00-kor széles arcvonalon, nagy erővel megindult (6 gyalog zászlóalj, harckocsi zászlóalj, páncélvadász zászlóalj). A magyar gyalogságnál a harckocsiktól való páni félelmet felváltotta az elbizakodottság és „a harckocsi mindent elintéz” hangulat.

Ezért a gyalogság és a harckocsik között harcászati együttműködés szinte egyáltalán nem volt. A gyalogság — attól való félelmében, hogy a harckocsira lőtt tűz őt is éri — messzire lemaradt a harckocsikról és zárt oszlopban követte a harckocsik rohamát. A szovjet erők rendkívül aktív ellenállást fejtettek ki.

¹³ HIL. 2. hds. parancsnokság. 7. fasc. 175. sz. melléklet.

Kis erőkkel hol jobb, hol balszárnyon hajtottak végre ellenlökéseket a páncélos hadosztály szárnyain támadó gyalogság ellen, súlyos veszteségeket okozva nekik.

12.30-ra megszűntek a szovjet ellenlökések, és 16,30-ra a magyar csapatok mindenütt elérték a Donkanyar mocsaras, füzes árterületét. Hivatalos jelentés szerint a nap folyamán kilőttek 21 szovjet harcocsit és zsákmányoltak 4-et.¹⁴ (A szovjet veszteségben T—34-es nem volt.) A magyar főerők megálltak a mocsár szélén, és tábori őrsöket küldtek ki a Don partra.

Mivel a magyar csapatok a terep átfésülését elmulasztották, a szovjet alegységek 7,18-án éjszaka összezárkóztak és a magyarok harcrendjén keresztül fegyvereikkel együtt bementek a mocsárba. A Don-partra küldött magyar tábori őrsöket megsemmisítették és az árterületet szilárdan kézbe tartották.

7.19-én az 1. páncélos hadosztály parancsnoka többször indította támadásba a mocsár ellen a gyalogságot, de a gyilkos géppisztoly, aknavető, páncéltörő tűzben minden támadás összeomlott. Két gyalogezred teljesen eredménytelenül átfésülte az Ottitsihai erdőt.

7.20-án végképp lemondtak az árterület elfoglalásáról és a Zádor csoport az éjszaka folyamán megkezdte kivonását Krasznó—Lipje területére. A hadosztályparancsnok harcálláspontja Plotava dél 3 km területén. A Zádor csoport védőszakaszát a 7. könnyű hadosztály 35. és 4. gyalogezrede vette át.¹⁵ A hadosztály ismét a „B” hadseregcsoport alárendeltségébe került és a hadosztály főerői is felzárkóztak a Zádor csoportra. Így 7.27-én már az egész hadosztály Raszsoveckoje—Repjevka, Krasznoje körletben volt. A hadosztályparancsnok harcálláspont Kiszeljovka északnyugat 3 km. Itt végrehajtották a technika karbantartását és részben pótolták az elfogyasztott lőszer és üzemanyag készleteket.

Összefoglalva: az 1. páncélos hadosztály az első feladatokat eredményesen megoldotta. A gépkocsik részére közel 2000, harcocsik részére több száz km-es menetet a hadosztály személyi állománya és technikája jól bírta. Az első harcbavetés alkalmával, — mivel nagy számbeli, gyalogsági, harcocsiai és tűzérési túlsúllyal rendelkeztek — nem jöttek ki oly élesen a hadosztály gyöngéi, a korszerűtlen, gyöngé harcocsiai anyag, a kevés tűztámogatás, az *elégtelen híradás, a harcocsik és gyalogság rossz együttműködése.* Az aránylag kevés vérvesztéség

¹⁴ HIL. 2. hds. parancsnokság. 7. fasc. 189. sz. melléklet.

¹⁵ HIL. 2. hds. parancsnokság. 7. fasc.

(július 18-tól 24-ig 59 halott) a hadosztály harcértékét nem befolyásolta. Ha a hadosztályparancsnok öntelt kijelentését: — „Kipucolom a hídfőt „Mords” támadást fogok indítani” — nem is váltotta be, — bizalma a hadosztályában megmaradt.

*Az 1. páncélos hadosztály harctevékenysége 1942 augusztusában.
Újabb támadás az urivi és a korotojaki szovjet hídfők ellen.*

Két napos harc Korotojakért.

Az 1. páncélos hadosztály nem sokáig élvezhette azt a viszonylag békés nyugalmat, melyet a Krasznoje, Repjevka elhelyezési körlet biztosított. 1942. augusztus 5-ről 6-ra virradó éjjel Sztaraja—Hevrosztan irányából az urivi hídfőbe, valamint Ikorec irányából Korotojak irányába nagyobb szovjet erők keltek át a Donon. Az urivi hídfőbe főleg a páncélos egységek keltek át, (valószínű az 54. harckocsi dandár)^{15/a} leküzdve a 7. könnyű hadosztály leharcolt 35. és 4. gyalog ezredének ellenállását reggelre elfoglalták Szeljavnojét és Sztorozsevojét. A 7. hadosztály tartalékával indított ellenlökés nem járt sikerrel, az átkelés nagy légi és tüzérségi támogatás mellett folytatódott és a beérkező újabb csapatok fokozatosan bővítették a hídfőt.

Korotojaknál kb. lövészzászlóalj erejű szovjet alegység kelt át először, kibővítette a meglévő keskeny hídfőt és biztosította a főerők átkelését. Utána kb. két lövészrezdrel kel át, és visszavetve a magyar lövész zászlóaljakat, birtokba veszi Korotojakot. A IV. hadtest ellenlökései a VIII. kerékpáros zászlóaljjal, és a menetből bevetett 12. könnyű hadosztállyal, nagy anyagi és véráldozatok után Korotojak nyugati és délnyugati szegélyén, valamint a vasúti töltés vonalában összeomlottak.

A 2. hadsereg parancsnokság értékelve a helyzetet, arra a következtetésre jutott, hogy a szovjet hídfőket a kimerült és rendkívül alacsony harcértékű lövész csapatok önállóan felszámolni nem tudják, ehhez a hadsereg erőinek bevetésére is szükség van. A hadseregparancsnok elhatározta, hogy a korotojaki hídfőt a 10. és 12. könnyű hadosztállyal, az urivi hídfőt a 7. könnyű és az időközben a „B” hadseregcsoportból visszakért 1. páncélos hadosztállyal felszámolja.¹⁶ A hadsereg parancsnokság kérésére a „B” hadseregcsoport 42.8.6. 14,25-kor az 1. páncélos hadosztályt alárendelte a 2. hadsereg parancsnokságnak. A szovjet támadás kifejlődése azonban Jány vezérezredest elhatáro-

^{15/a} HIL. 2. hds. iratai. 8. fasc. 329., 524., 658. sz. melléklet.

¹⁶ HIL. 2. hds. parancsnokság. 8. fasc. 363. sz. melléklet.

zása megváltoztatására kényszerítette. Az 1. páncélos hadosztályparancsnok 17,10-kor távbeszélőn jelentette elhatározását az urivi hídfő felszámolására,¹⁷ de mielőtt a végrehajtást megkezdték volna megkapták a hadseregparancsnok utasítását, hogy a páncélos hadosztály 42.8.7-én a 12. könnyű hadosztállal és a 10. könnyű hadosztály egy gyalogezredével támadja meg a korotojaki hídfőbe átkelt szovjet erőket és foglalja vissza a Don nyugati partját.¹⁸

A páncélos hadosztály parancsnoka az új helyzetnek megfelelően módosította elhatározását. A felderítő zászlóalj és az 51/3. páncélvadász század biztosítása mellett a páncélos hadosztályból két harccsoportot és tartalékot képezett. Északi harccsoport Sáska ezredes 1. gépkocsizó lövészezred-parancsnok parancsnoksága alatt. Ereje: egy harcokosi zászlóalj, egy lövész-zászlóalj, egy tüzérosztály, és a légvédelmi tüzérség zöme. Déli harccsoport Zádor alezredes 30. harcokosi ezredparancsnok parancsnoksága alatt. Ereje: egy harcokosi zászlóalj, egy gépkocsizó lövészszázad, egy tüzérosztály, két páncélvadász század, a hadosztály tartalék: egy gépkocsizó lövész-zászlóalj volt. A hadosztály két menetvonalon Krasznoje, illetve Scsitiscse területéről menetel Ternovoje, Jezdocsnoje területére. Indulás a főerőkkel 03,00-kor, beérkezés kb. 06,00-kor. A továbbiakban a hadosztályparancsnok bevezeti a felderítést, és az erők és eszközök balszárnyon való összpontosításával, balszárnyon a Potudanra támaszkodva, az Osztrogozsszk irányába előretörő szovjet erőket visszavonulási útjától elvágja és megsemmisíti. Az 1. páncélos hadosztály támadásához csatlakozik a 12. könnyű hadosztály is. A hadosztályparancsnok harcálláspontját Bratszkiy dél 3 km útcsomópont területén rendezte be.¹⁹ Ezen feladat végrehajtásához a páncélos hadosztálynak rendelkezésére állt 7 db. Töldi, 103 db. T—38, 20 db. Pz—IV. harcokosi, 12 Nimród, 7 db. 7,5 cm-es páncéltörő ágyú.

A hadosztály az éjszakai menet során képtelen volt betartani a tervezett menetütemet, késve és nem egyszerre ért be a megindulási állásba, így a déli harccsoport a támadást 1942.8.7. 10,50-kor, az északi 11,51-kor indította meg.

Az 1. páncélos hadosztály első lépcsői 14,00 és 15,00 között elérték közelebbi feladatukat, Korotojak délnyugati, illetve nyugati szegélyét. Az erős szovjet tüzérségi tűz és légitámadások jelentős veszteséget okoztak a támadóknak. Bonyolította a hely-

¹⁷ HIL. 2. hds. parancsnokság. 8. fasc. 377. sz. melléklet.

¹⁸ HIL. 2. hds. parancsnokság. 8. fasc. 371. sz. melléklet.

¹⁹ HIL. 2. hds. parancsnokság. 8. fasc. 370. sz. melléklet.

zetet, hogy a hadosztály előtt nem voltak saját lövészerők, akik a helyzetről tájékoztatást tudtak volna adni és a Potudan északi partján, a hadosztály nyitott balszárnya sem volt biztosítva. Ezért a hadosztályparancsnok 12,00-kor egy megerősített gépkocsizó lövészszázad erejű felderítő osztagot küldött ki Gyevica irányába, a 4. gyalog ezreddel való összeköttetés felvételére. A délután folyamán a hadosztály erői az északi szárnyon elérték a Don-t, de Korotojak megtisztítása és a hídfő birtokbavétele súlyos utcai harcok után sem sikerült.

Közben az urivi hídfőnél tovább súlyosbodott a helyzet. Az átkelt erők (a 25. gárda lövészhadosztály 73., 78. és 81. ezrede, valamint a 130. harcokosi dandár) tovább mélyítették a hídfőt, és a 7. könnyű hadosztály képtelen volt megállítani a szovjet előretörést. Erre az időre az elszenvedett veszteségek következtében a 35. gyalogezred 1. és 2. zászlóalja, a 38. gyalogezred 2. zászlóalja, a 22. gyalogezred 2. zászlóalja és a VI. kerékpáros zászlóalj teljesen felmorzsolódott. Maradványaikból a III. hadtestparancsnok különítményeket alakított. A könnyű hadosztály tüzérségének 24 lövegéből 17 elveszett. (42.8.8-ra megsemmisült a 4. gyalogezred III. zászlóalja is). Ezért a 2. hadseregparancsnok 1942. 8. 7. 19,00-kor a következő intézkedést adta ki:²⁰

„Szándékom: az 1. páncélos hadosztályt minél előbb kivonni, és a 7. könnyű hadosztály mögött gyülekeztetve legkésőbb 8.9-én hajnalban, az ellenséges hídfőt összefogott erőkkel megtámadni. Az 1. páncélos hadosztályparancsnok csoportja még 8.7. folyamán tisztítsa meg a Don déli partját az ellenségtől. A páncélos kötelékek zöme 8.8-án délig érje el Boldirevka—Rodniki területét. A 12. könnyű hadosztállyal a páncélos hadosztály lövész részeit úgy váltsa fel a Tyihaja—Szoszna torkolat és Gyevica dél, Repjevka dél vonal közti területen, hogy azokat még 8.8. folyamán a Potudan északi partjára átvonulassa.”

A későbbi események bebizonyították, hogy ennek a parancsnak nem volt reális alapja, és a szovjet csapatok erejével és aktivitásával nem számolva a páncélos hadosztálytól lehetetlen kívánt.

1942.8.7-ről 8-ra virradó éjszaka a páncélos hadosztály alegységeinek rendezése, a pontos helyzet megállapítása folyt. Reggel lett, mire az arcvonal helyzetét és az alegységek elhelyezését sikerült megállapítani. 8.8-án reggel a támadás folyta-

²⁰ HIL. 2. hds. parancsnokság. 8. fasc. 404. sz. melléklet.

tását az erős szovjet légifölény késleltette. A támadás megindulása után a páncélos hadosztály gépkocsizó lövészei és harckocsijai az előző napi tapasztalatokat kiértékelve — új együttműködési formát alkalmaztak, és ennek eredményeként sikerült Korotojak templomig előretörni. Az új harcéljárás lényege az volt, hogy a gyöngén páncélozott és gyöngén felfegyverzett magyar harckocsik úgy működtek, mint rohamlövegek, a gyalogság első lépcsői mögött lépcsőzetesen mozogtak előre, és a hézagokban tüzelve küzdötték le a gyalogságra veszélyes célokat. Így sikerült bizonyos fokig kivonni magukat a szovjet páncéltörő puszkák, ágyúk és páncélromboló járőrök hatásköréből. Szovjet harckocsik a hídfőben nem voltak, hanem a Don keleti partjáról 10—12 db. T—34 harckocsi, mint tüzérség támaszkodott a szovjet csapatokhoz.

A szovjet erők ellenállása állandóan fokozódott. A megújuló támadások a korotojaki vasútállomás, és a vasúti töltés birtokbavételére egymás után omlottak össze. A hadsereg vezérkari főnöke az északi szárnyon levő súlyos helyzetere való hivatkozással újból és újból javasolta az 1. páncélos hadosztály kivonását és Uriv irányában való átcsoportosítását, de a hadseregparancsnok ezt nem tartotta még lehetségesnek. 14,30-kor az 1. páncélos hadosztályparancsnok jelenti, hogy a 12. könnyű hadosztály parancsnoka és az egyik ezred parancsnoka idegösszeomlást kapott. A VIII. kerékpáros zászlóalj visszavonul.²¹ A hadseregparancsnok akkor Sáska ezredest az 1. gépkocsizó lövészezred parancsnokát megbízta a 12. könnyű hadosztály parancsnoki teendőik ellátásával. Az 1. gépkocsizó lövészezred parancsnokságát Vastag György alezredes, az 1. zászlóaljparancsnok vette át. A szovjet erők lassan szivárogtak előre. A szovjet erők a harc főirányát Korotojak, Osztrogozsszk irányába tették át, és 8. 8-án délután fokozatosan kiűritették a Korotojak keleti szegélye, Don, Potudan által bezárt területet. Így lehetővé vált az 1. páncélos hadosztály fokozatos kivonása. 42. 8. 9-ével a páncélos hadosztályt a IV. hadtest alárendeltségéből kivonták, és mint „Veres csoport” a hadseregparancsnokság közvetlen alárendeltségében az urivi hídfő ellen került alkalmazásra. *A kétnapos harc alatt a páncélos hadosztály 387 halottat, 2 db Toldi, 38 db T—38, 2 db Pz—IV. harckocsit és 4 db 7,5 cm-es páncéltörő ágyút veszített.*²² Bár a harckocsiveszteség egy része megjavítható és később ismét

²¹ HIL. 2. hds. parancsnokság. 8. fasc. 412. sz. melléklet.

²² HIL. 2. hds. parancsnokság. 8. fasc. 424. sz. melléklet.

üzembe helyezhető volt, a kétnapos harc alatti, több mint 30%-os veszteség a hadosztály harcértékét jelentősen meggyöngítette és a személyi állomálynak a saját fegyvereibe és a vezetésbe vetet hitét, önbizalmát nagyon megrendítette.

A második támadás az urivi hídfő ellen.

Az 1. páncélos hadosztály kivonása 8. 8-ról 9-re virradó éjszaka kezdődött, a felderítő zászlóalj fedezete alatt. A hadseregparancsnok a páncélos hadosztályt a III. hadtestnek rendelte alá. A támadás idején az 1. páncélos hadosztályparancsnoknak rendelte alá a teljes 7. és 20. könnyű hadosztályokat. 42. 8. 9-e folyamán még a 13. könnyű hadosztály egy ezredét is a páncélos hadosztályparancsnok alárendeltségébe utalták. Az 1. páncélos hadosztályparancsnok szemrevételezés után meghozta elhatározását. A hadseregparancsnok személyesen kiszállt a hadosztályparancsnok harcálláspontjára és elhatározását ott hagyta jóvá. A hadosztályparancsnok a kétnapi harc súlyos veszteségeiből nem vonta le a következtetéseket, és elbizakodottan jelentette a hadseregparancsnoknak: „A támadás sima lefolyásúnak ígérkezik.”²³

Az átcsoportosítás egész napon át tartott. Délután folyamán a felderítő zászlóalj kisebb szovjet erőket Uriv-ba vetett vissza.

Az 1. páncélos hadosztály, a német rohamlöveg-osztályokkal megerősített 7., 20. könnyű hadosztályokkal és a 13. könnyű hadosztály egy ezredével 42.8.9-ről 10-re virradó éjszaka felkészül a támadásra. A támadás tervezetthez képest 1 óra késéssel (a légierőre vártak) 42.8.10. 05,00-kor indult. A támadás kezdeti sikereket ért el, és 09,27-re a következő terepszakaszt érte el: Uriv északnyugat, 187,7 háromszögelési pont, 195,6 magassági pont, Sztorozsevoje délnyugati szegélye. Sztorozsevojét körülzárták. Ebben a vonalban a támadás elakadt. Itt azonban a beáztatlan, fedetlen magyar csapatokra oly heves szovjet tűz zúdult, a légitámadások és veszteségek annyira demoralizálták a csapatokat, hogy a támadást megszüntetve, anélkül, hogy szovjet ellenlökés indult volna — megkezdtek a visszaszívárgást, mely hamarosan visszaözönléssé fajult. 14,30-kor a hadosztályparancsnok elrendeli az eredeti állásban védelemre való berendezkedést.²⁴ A visszaözönlők azonban nem álltak meg a támadás kiindulási állásában, hanem futottak hátrafelé. A páncélos hadosztályparancsnok tiszteket küldött ki a visszavonu-

²³ HIL. 2. hds. parancsnokság. 8. fasc. 447. sz. melléklet.

²⁴ HIL. 2. hds. parancsnokság. 8. fasc. 462. sz. melléklet.

lasi irányokba, akik a futókat felfogták, csoportokat képeztek és a védőállásba visszavezették őket.²⁵ Természetesen ilyen körülmények között az alegységek tökéletesen összekeveredtek, szervezetszerű kötelékekről szó sem lehetett. A demoralizált és felbomlott magyar erők szerencséjére a szovjet csapatok nem üldözték a futókat, így lehetőséget adtak a hézagok betöltésére, a terepszakasz megtartására.

A páncélos hadosztály parancsnoka a legjobban megtépázott 7. könnyű hadosztálynak alárendelte a 3. gépkocsizó lövész-zászlóaljat, és egy légvédelmi tüzérosztályt. Tartalékul kivonta Masztjuginó—Rosszoski területére a 30/1. harckocsi zászlóaljat, a 2. gépkocsizó lövész-zászlóaljat és az 51. páncélvadász zászlóaljat, Veszelka—Hutor területére a felderítő zászlóaljat. A hadosztályparancsnok harcálláspontja Plotava.

A nap súlyos harcainak eredményeként 42.8.10-én estére a páncélos hadosztály harckocsijainak már csak 50⁰/₀-a harcképes. A hadosztályparancsnok elhatározta, hogy az éjszaka folyamán a csapatokat új, lerövidített állásokba vonja vissza, azt megtartja és később esetleg, „ha a gyaloghadosztályok emberei lelkileg magukhoz térnek” ki is bővíti.²⁶

Az 1. páncélos hadosztályparancsnok 8.10-én este a felhasznált üzemanyag pótlására 250 m³ üzemanyagot kért. A hadsereg főszállásmestere jelentette, hogy az egész hadseregnek összesen 110 m³ benzine van. A hadsereg vezérkari főnöke a problémát salomoni ítélettel oldotta meg. „Nem kell kiadni semmit, mert kell még üzemanyagnak lenni a páncélos hadosztálynak.”²⁷

A szovjet légierő egész éjszaka szünet nélkül bombázta a magyar állásokat, és különböző rakétákkal és világító bombákkal nappali fénnnyel árasztotta el a terepet. Emiatt a csapatok az elrendelt átcsoportosítást nem tudták végrehajtani, fizikai és szellemi kimerültségük pedig tovább fokozódott. 42.8.11-én reggelre a páncélos hadosztályparancsnok elhatározása szerényebb célokat tűzött ki maga elé. „A főellenállási vonalat legalább estéig tartani, emögött az összekeveredett kötelékeket rendeztetni.”²⁸ A hadseregpáncsnok jóváhagyta ezt az elhatározást, de nyomatékosan kihangsúlyozta a védelem megszervezésének szükségességét.

11-én egész nap csöndes, mindkét fél részéről az új állásokban való berendezkedés, műszaki munka folyik.

²⁵ HIL. 2. hds. parancsnokság. 8. fasc. 466. sz. melléklet.

²⁶ HIL. 2. hds. parancsnokság. 8. fasc. 466. sz. melléklet.

²⁷ HIL. 2. hds. parancsnokság. 8. fasc. 468. sz. melléklet.

²⁸ HIL. 2. hds. parancsnokság. 8. fasc. 473. sz. melléklet.

A páncélos hadosztály második támadása Korotojak ellen.

Ezalatt a korotojaki hídfőbe tovább folyik a szovjet csapatok átszállítása. 42.8.11-én délelőttre átkelt a lövészhadosztály harmadik ezrede is és egy harcokcsi dandár részei. Birtokbavették ismét Korotojakot, a Don—Potudan szögletet és főerőkkel Osztrogozsszk irányába törtek előre. A IV. hadtest parancsnoka képtelen volt hatékony ellenintézkedéseket foganatosítani. A 2. hadsereg helyzetére és a hadsereg parancsnokságának tervszerűtlen, kapkodó, tehetetlen módszereire jellemző módon — Jány vezérezredes ismét az 1. páncélos hadosztály átcsoportosítását határozta el. Előzetes intézkedést adott ki, hogy Veres altábornagy legyen készen, hogy a páncélos hadosztály zöme rövid értesítés után haladéktalanul Szoldatszkoje, Kolbinó területére menetelhessen, ahol a további parancsot megkapja.²⁹

A végleges bevetési parancsot 42.8.12. 10,00-kor a hadsereg vezérkari főnöktől távbeszélőn kapta a hadosztályparancsnok. Eszerint „A páncélos hadosztály a felderítő zászlóaljjal Kolbinón át hajtson végre menetet, 14,00-ra a hadosztály főerőinek biztosítására képezzen hídfőt a Potudan déli partján. A hadosztály főerői 16,00-ra érjenek be. A hadosztály a IV. hadtestparancsnok parancsnoksága alá lép. A IV. hadtest feladatai: saját csapataival és a páncélos hadosztály zömével együtt megakadályozni, hogy az ellenség Osztrogozsszk felé előretörjön.”

A helyzet és az erőviszonyok teljes félreismerését bizonyítja a hadseregparancsnoknak a páncélos hadosztály részére kiadott személyes szóbeli utasítása: „Miután a páncélosokkal a támadást végrehajtotta, vegye kézbe a vezetést úgy, hogy Korotojaktól délre a keleti oldalon előretörve végre egyszer rendet teremtsen!” Mikor a páncélos hadosztályparancsnok a feladat nehézségeire és a szovjet páncélos erők jelenlétére hivatkozott a hadseregparancsnok kész volt a válasszal: „... ott a mérhetetlenül sok nehéz fegyver, páncéltörő ágyú stb. ezekkel ki kell lőni a harcokcsikat.³⁰ Ez a kijelentés a 2. hadsereg egész tragédiáját megmagyarázza. Ismerve a T—34 harcokcsi hatalmas páncélzatát és nagyméretű, messzehordó lövegét, veleszemben a magyar gyaloghadosztályok, 37, és 47 mm-es, teljesen korszerűtlen és hatástalan páncéltörő ágyúit, a magyar harcokcsik vékony páncélzatát, és csak madárijesztésre alkalmas kisürméretű lövegeit, csak egy órült tehet ilyen kijelentést, nem 200 000 ember teljhatalmú és felelős parancsnoka.

²⁹ HIL. 2. hds. parancsnokság. 8. fasc. 1387/2. HDS./a. 42. 8. 11.

³⁰ HIL. 2. hds. parancsnokság. 8. fasc. 507. sz. melléklet.

A páncélos hadosztály a tervezett időre képtelen volt a kivonást végrehajtani. A felderítő zászlóalj és egy gépkocsizó lövészzászlóalj időben elindultak, hídfőt foglaltak, egy tüzérsztyály támogatásával önállóan támadást indítottak, és súlyos, veszteségteljes harcok után 22,00-ra Korotojak nyugati szegélye — Mostinje keleti szegélye terepszakaszt érték el. A támadásban résztvevő 1. gépkocsizó lövészzászlóalj vesztesége néhány óra alatt 20 tiszt és 200 fő legénység volt.^{30a}

A Potudan szögben egy páncélromboló alegységekkel megerősített szovjet lövészezred harcolt. A szovjet harckocsik egyelőre nem avatkoznak be a harcba. 22,00-ra a felderítő zászlóalj és az 1. gépvontatású tüzérsztyály gyülekezési körletet foglalt el. A hadosztály többi alegysége részben még felváltás alatt, részben menetben voltak. A hadosztályparancsnok szándéka 13-ra: változatlanul a IV. hadtestparancsnok intézkedése szerint a korotojaki szovjet erők megsemmisítése, bár erre a közel 40 0/0-ra csökkent harcérték miatt egyre kevesebb lehetősége volt. (Harcérték: 5 Toldi, 44 T—38, 4 Pz—IV. 3 db. 7,5 cm páncéltörő ágyú.)³¹

42.8.13-án az összpontosított támadást 11,00-kor tervezték megindítani. A páncélos hadosztályparancsnok kérésére a hadseregparancsnok engedélyezte, hogy a támadást 14-ére elhasszák. A nappali támadáshoz való előrevonás felfedte volna a szándékot, és a harckocsik mellé a páncélos hadosztályparancsnok rohamjárőröket akart szervezni.

A támadási előkészületeket azonban megzavarta a szovjet támadás. 42.8.13-án reggel a szovjet csapatok átkelése folytatódott, és a hídfő teljes kiterjedésében folytatták támadásukat nyugat felé. 08,40-kor a IV. hadtestparancsnok állásba rendelte a páncélos hadosztályt. Veres altábornagy, a védelem megerősítésére az 1. és 2. gépkocsizó lövészzászlóaljakat vetette be. Ezzel ideiglenesen sikerült a szovjet támadást megállítani, de 13-án egész nap heves tüzérségi párbajjal és kölcsönös légitámadásokkal kísért hullámozó harcok folytak.

Délután a páncélos hadosztály erőszakos felderítést hajtott végre, mely újabb harckocsi veszteséggel járt.

A német „B” hadseregcsoport főparancsnokság — látva a magyar hadsereg eredménytelen szereplését és azt, hogy ha sikerül a szovjet előretörés Osztrogozsszk irányába, ezzel az egész magyar 2. hadsereget kettévághatják — a 336. német gya-

30/a HIL. 2. hds. iratai. 8. fasc. 503. sz. melléklet. 1. pc. ho. napi jelentése. 42. 8. 12. 22. 10.

31 HIL. 2. hds. parancsnokság. 8. fasc. 503. sz. melléklet.

loghadosztály 687. gyalogezredét, a 71/2. tüzérosztállyal, és a 19/1. német légvédelmi tüzérosztály két ütegevel megerősítve a 2. hadseregparancsnokságnak rendelte alá, és útba indította Osztrogozsszk irányába. A hadseregparancsnok a német gyalogezredet a Korotojak elleni támadáshoz a IV. hadtestparancsnoknak rendelte alá, egyben rendfokozatra és beosztásra való tekintet nélkül alárendelte a német ezredparancsnoknak a 12. könnyű hadosztály összes harcképes részeit.

A támadást 8.14-én kellett végrehajtani.³² A német ezredparancsnok kérésére a támadás időpontját egy nappal elhalasztották. A IV. hadtestparancsnok terve szerint 8.15-én a Potudantól délre, északnyugat-délkeleti irányba támad a páncélos hadosztály, Korotojak-tól délre a 687. gyalogezred-parancsnok csoportja. Közlebbi feladat Korotojak elfoglalása, további feladat a vasúti töltés és a Don közének megtisztítása, a Don part birtokbavétele.³³

Az 1. páncélos hadosztályparancsnok ennek megfelelően hozta meg elhatározását. 8.13-i esti jelentése szerint:

„Szándékom: ... 14-én a Potudanon való biztosítást megszilárdítani, az ottani területet megtisztítani. Korotojak felé elért állást feltétlenül tartani. Amennyiben lehetséges még közelebb vinni a község nyugati szegélyéhez, valamint a 15-i támadást előkészíteni.

Feladatok:

— A gépkocsizó lövészdandár-parancsnok feladata a Potudant elérve azt biztosan kézbe venni. A nap folyamán készítsen elő és a sötétség beálltával vonja ki az 1. gépkocsizó lövészszázaljat hadosztály tartalékként a 191,7 háromszögelési ponttól északkeletre eső Kiserdő területére. A leváltást a 3. gépkocsizó lövészszázalj fogja végrehajtani olyan csoportosításban, melyben a Korotojak elleni támadást fogja végrehajtani. Balról egy német lövészszázad támad.

— Támadás kezdete: 15-én 15,00.

— Takács csoport a főellenállási vonalat tartsa és 14-e folyamán tisztítsa meg a Potudan-szöveget.

— Harcálláspont: 15-én 04,00-tól 191,7 háromszögelési pont.³⁴

42.8.14-én a páncélos hadosztály a tervezett feladatot nem tudta végrehajtani. Állásait megtartotta ugyan, de azok megjavítására, vagy a szovjet csapatok visszaszorítására képtelen volt.

³² HIL. 2. hds. parancsnokság. 512. sz. melléklet. 1408/2. HDS./a. 1942. 8. 13.

³³ HIL. 2. hds. parancsnokság. 8. fasc. 511. sz. melléklet.

³⁴ HIL. 2. hds. parancsnokság. 8. fasc. 510. sz. melléklet.

15-én 04,00-kor erős tüzéségi és légielőkészítés után megindult a támadás. Már az első órákban lehetett látni, hogy a támadás tervezet ütemét nem lehet elérni, és a támadási cél elérése is kétséges. A szovjet erők igen szívós ellenállással, erős tüzzel, és állandó ellenlökésekkel akadályozták a német és magyar csapatok előretörését. A hadseregparancsnok hiába sürgette a támadást, hiába hajszolta a katonák százait a halálba, estére a jobb szárnyon a német gyalogezred egy része, balszárnynon a páncélos hadosztály egy százada elérte ugyan a Don-t, de Korotojakot a szovjet erők szilárdan kézben tartották és minden elfoglalási kísérletet megghiúsítottak. A páncélos hadosztályparancsnok elhatározta, hogy 42.8.16. 04,00-kor a támadást megismétli, birtokba veszi Korotojak nyugatot és a szélmalom területén kiépített szovjet támpontot és megtisztítja a Potudan—Don-könyököt.³⁵

A megismételt támadás, — a súlyos ember- és harckocsi veszteségen kívül más eredményt nem hozott. A páncélos hadosztály főerői a Don-t kb. 1,5 km-re közelítették meg. Az egyre erősödő szovjet ellenlökésekkel szemben eredményként könyvelték el, hogy „a gerincet tartják”. Az együttműködés megszervezésének teljes hiányát mutatja, hogy a német páncéltörő ágyúk kilőttek két magyar harckocsit.³⁶

42.8.17-én 12,00-kor a „B” hadseregcsoport parancsnoksága a korotojaki hídfő felszámolására a teljes 336. német hadosztályt a 2. hadsereg parancsnokságnak rendelte alá. A hadseregparancsnok szándéka az volt, hogy a 336. német hadosztállyal megerősített erőkkel a Don nyugati partját megtisztítja, és a Don védelmét szorosán kiviszi a folyópartra. Ehhez a Tyihaja Szoszna és a Potudan között az összes magyar erőket a 336. német hadosztályparancsnoknak rendelte alá.

42.8.17., 18., 19-én az 1. páncélos hadosztály parancsnokság védelmi harcokat folytatott a 336. német hadosztály alárendeltségében. Ekkor kivonták és mint hadsereg tartalék gyülekezett Ukolovó—Lesznoje, Repjevka, Pervovó—Maja, Sztarij—Redkodub, Krasznoje területén. Itt megkezdték a téli szállások előkészítését, kijavították a megsérült, a harcokban üzemképtelenné vált gép- és harcjárműveket, feltöltötték a készleteket.

A páncélos hadosztály embervesztesége 42.8.7-től 18-ig 99 tiszt és 1632 fő legénység. Ebből csupán a 2. gépkocsizó lövészázslóaljnál 26 tiszt, 455 fő legénység. A szovjet csapatok kezére került 18 db. T—38 harckocsi, 42.8.20-án bevethető 55 db.

³⁵ HIL. 2. hds. parancsnokság. 8. fasc. 557. sz. melléklet.

³⁶ HIL. 2. hds. parancsnokság. 8. fasc. 560. sz. melléklet.

T—38, 15 db. Pz—IV. harckocsi.³⁷ A hadseregparancsnok az 1. páncélos hadosztály veszteségeinek pótlására a 13. könnyű hadosztály 31. gyalogezredének a 2. zászlóaljját megszüntette és emberanyagát (tiszt, tiszthelyettes, legénység) az 1. páncélos hadosztály rendelkezésére bocsátotta.³⁸ Bár ezzel a zászlóaljjal nem lehet az összes veszteséget pótolni, különösen nem a szakképzett harckocsi kezelő személyzetét, de a páncélos hadosztály harcértékét némileg emelte.

A páncélos hadosztály technikai szolgálata éjjel-nappali munkával elérte, hogy 10 nap alatt, 42.9.1-re vissza nem térülő veszteség 41 motorkerékpárra, 22 személygépkocsira, 32 tehergépkocsira, 3 különleges gépkocsira és (a szovjet fogságba esett harckocsikon kívül) 15 harckocsira csökkent.³⁹

42.8.25-től az 1. páncélos hadosztály kiképzését a 2. hadseregparancsnoksáknak alárendelt XXIV. német páncélos hadtest parancsnokság irányította.

Összefoglalva: 1942. augusztus hónap az 1. páncélos hadosztályra vonatkozóan döntően fontos időszak volt.

— Ekkor döbben rá a személyi állomány, hogy harckocsija elavult, páncélzata vékony, lövege hatástalan, és a korszerű szovjet harckocsik és páncéltörő ágyúkkal szemben védtelen. Elveszti önmagába és fegyverébe vetett bizalmát, erkölcsi ereje megtörik, rettegve gondol az elkövekezendő harcokra.

— A magasabb parancsnokságok is rádöbbennek a páncélos hadosztály korszerűtlenségére, gyöngeségére. Ettől az időtől kezdve sűrűn szerepel a panasz a páncélos hadosztály gyöngé fölszerelése miatt, bár teljesen eredménytelenül, és néha csak ünigazolásnak tűnik, a vezetési gyöngeségek palástolására.

— A 2. hadsereg parancsnokság a páncélos hadosztály üzemanyag és lőszerellátását képtelen volt biztosítani. A hadosztály állandó üzemanyag hiánnyal küzdött, mely alkalmazási lehetőségeit nagymértékben csökkentette.

— A 2. hadsereg és a hadosztály parancsnoksága is, túlértekelve a hadosztály lehetőségeit és képtelenek lévén reálisan értékelni a szovjet erőket — sorozatosan erejét és lehetőségeit meghaladó feladattal alkalmazták a hadosztályt. Az állandó manőverek és a szünet nélküli harc kimerítette az embert és anyagot egyaránt. A karbantartás elmulasztása következtében nagyon gyakori volt a meghibásodás a legkritikusabb időben, a harc kellő közepén. Így hagytak a szovjet csapatok kezén 18 db T—38 harckocsit is.

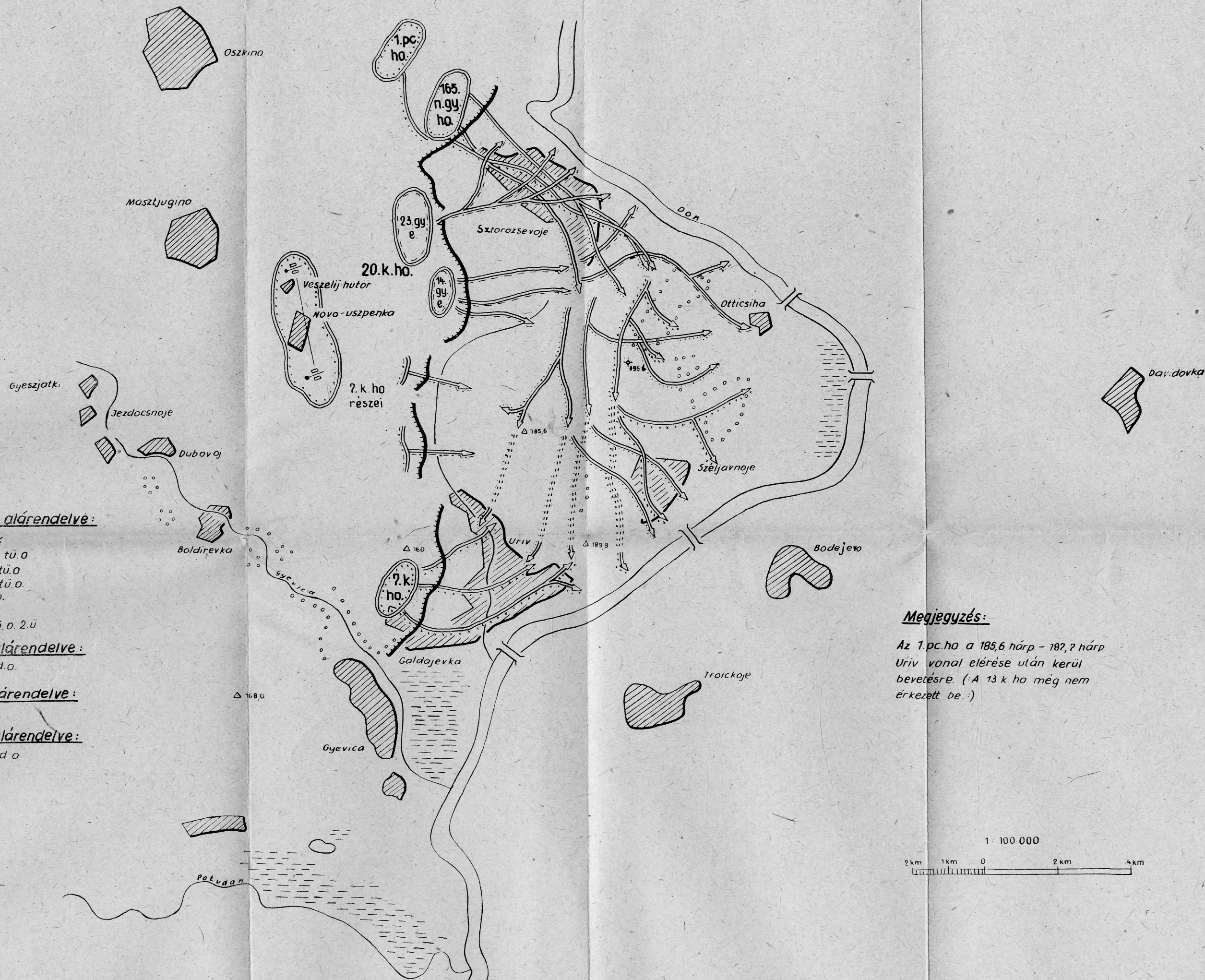
³⁷ HIL. 2. hds. parancsnokság. 8. fasc. 625. sz. melléklet

³⁸ HIL. 2. hds. parancsnokság. 8. fasc. 646. sz. melléklet.

³⁹ HIL. 2. hds. parancsnokság. 9. fasc. 940. sz. melléklet.

A 3. Uriv-i ütközet 1942. IX. 8-14-ig.

Langermann német tbk. terve.

XXIV. hdt-nek alárendelve:

- 618. né. tü. épk.
- 625., 861. né. n. tü. o.
- 71/II. né. köz. tü. o.
- 62/II. né. köz. tü. o.
- 207. né. rolg. o.
- VII. lgv. tü. o.
- 19/1. né. lgv. tü. o. 2. ü.

1.pc.ho.-nak alárendelve:

- 611. né. pc. vad. o.

13.ho.-nak alárendelve:

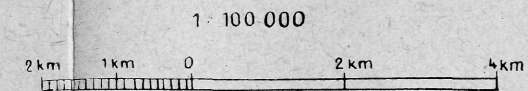
101/2. gv. n. ü.

168.ho.-nak alárendelve:

- 559. né. pc. vad. o.

Megjegyzés:

Az 1.pc.ho. a 185,6 hárp. - 187,7 hárp. Uriv vonal elérése után kerül bevetésre. (A 13.k.ho. még nem érkezett be.)

— A katonák helyzete a kivonás után sem javult. Igen kevés és rossz volt az étellemezés. A helyi beszerzést a tiszték megtiltották. A napi munka után szigorú alaki foglalkozásokat tartottak. A forgalomszabályozó század parancsnoka egy katonát Scsitiscsén zugolódás miatt 2 órára kikötetett.

— Rendkívül lerontotta a legénység hangulatát az az értesítés, hogy a telet is a fronton töltik. Azt hitték ugyanis, hogy téltre a hadosztályt hazaviszik Magyarországra. Ennek cáfolata a nagyrészt több éve katonáskodó és már másodszer a fronton harcoló legénység körében érthető elkeseredést szült.

*Az 1. páncélos hadosztály harctevékenysége
1942. szeptemberében*

A harmadik támadás az urivi hídfő ellen.

A 2. hadsereg parancsnokságnak alárendelt XXIV. német hadtest parancsnokság helyzettájékozódás után azonnal megkezdte a korotojaki és urivi hídfők ellen irányuló támadás előkészítését, szervezését. Elsőnek a 336. német hadosztály erőivel a korotojaki hídfőt akarta felszámolni.

A támadás 42.9.1-én indult. A 336. hadosztálynak 9.3-ra sikerült a szovjet csapatokat a vasúti töltés vonaláig visszaszorítani, azonban sorozatos szovjet ellenlökések 9.8-án 17,00-ra a németeket Korotojak-tól nyugatra visszavetették.⁴⁰ A német hadosztály rendkívül súlyos veszteségei miatt a támadás további erőszakolásáról le kellett mondani.

Ezzel párhuzamosan folyt az urivi hídfő elleni támadás előkészítése. A 2. hadsereg parancsnokság erre a feladatra igen nagy erőket bocsátott Langermann tábornok, a XXIV. német páncélos hadtestparancsnok rendelkezésére. A támadás végrehajtására alárendelte a 7., és 20. magyar könnyű hadosztályokat, a 168. német gyaloghadosztályt, az 1. magyar páncélos hadosztályt, 6 különböző tüzérosztályt, egy légvédelmi tüzérosztályt és két légvédelmi üteget, egy rohamlöveg és két páncélvadász osztályt. Később alárendelte a beérkező 13. magyar könnyű hadosztályt is. A támadás tervét Langermann tábornok dolgozta ki. A terv szerint a támadás a 168. német hadosztály kezdi és Sztorozsevoje birtokbavétele után Szeljavnoje nyugati szegélye, Uriv irányában támad. Az 1. páncélos hadosztály Sztorozsevoje birtokbavétele után kerül bevetésre a 168. német hadosztály balszárnyán és az Ottitcsihai erdő nyugati sze-

⁴⁰ HIL. 2. hds. parancsnokság. 9. fasc. 747. és 804. sz. melléklet.

gélyén támadva Szeljavnoje és Ottitcsiha között kijut a Don árterületéig. A 20. könnyű hadosztály egy ezredével Ottitcsiha, egy ezredével Sztorozsevoje irányában támad, és birtokba veszi a Don nyugati partját. A 7. könnyű hadosztály részeivel leköti a szovjet erőket Uriv-tól északra, főerőivel birtokbaveszi Uriv községet. A 13. könnyű hadosztály mint tartalék az arcvonal jobbszárnyán a 7. könnyű hadosztály mögött felkészül Uriv, Szeljavnoje irányban való alkalmazásra. A támadás kezdetét 9.9-re tervezték és egy nap alatt akarták végrehajtani.⁴¹

Ebben az időben az urivi hídfőt a következő szovjet csapatok védik: a 25. gárda lövészhadosztály 81. és 78. gárdalövész ezrede Sztorozsevojétől Szeljavnojéig, megerősítve az 53. erőd körzettel, mely állt az 53., 54., 55. és 56. tüzér géppuskás zászlóaljából. (Minden zászlóalj négy század, századonként 8 db géppuska, 2 db 82 mm-es aknavető, 2 db 76 mm-es páncéltörő ágyú, 2 db 45 mm-es páncéltörő ágyú, 6 db nehéz puska és 40—45 géppisztoly.) A hadosztályparancsnokság Davidovkán települt. A 24. gépkocsizó dandár 1. osztálya Szeljavnojén, a dandár 2. osztálya Borscsevó környékén, a Don keleti partján helyezkedett el. A 160. lövészhadosztály 636. lövészezrede Urivot védte. A hadosztályparancsnokság Troickojeben települt.⁴² A szovjet csapatok a rendelkezésre álló egy hónapot jól kihasználták, védelmüket mélyen lépcsőzve, műszakilag jól berendezték. Jól kiépített lövészárkok, könnyű és közepes típusú tüzelőállások és óvóhelyek, kiválóan megszervezett tűzrendszer biztosította a hídfő szilárd megtartását. A védőcsapatokat a 25. gárda hadosztály tüzérsége (egy sorozatvető, egy könnyű ágyús és egy tarackos osztály), valamint a Don keleti partjáról a szomszédok, és a hadsereg tüzérsége támogatta. A szovjet csapatok erejét a támadók lebecsülték, nem is ismerték. A hadsereg felderítő osztálya utólag tudta csak rekonstruálni az eseményeket, de reális értékelést, vagy használható javaslatot nem tudott adni. A szovjet csapatok és magasabb egységek ereje, szándéka mindig ismeretlen maradt a magyar felderítés előtt. Így történt ebben az esetben is.

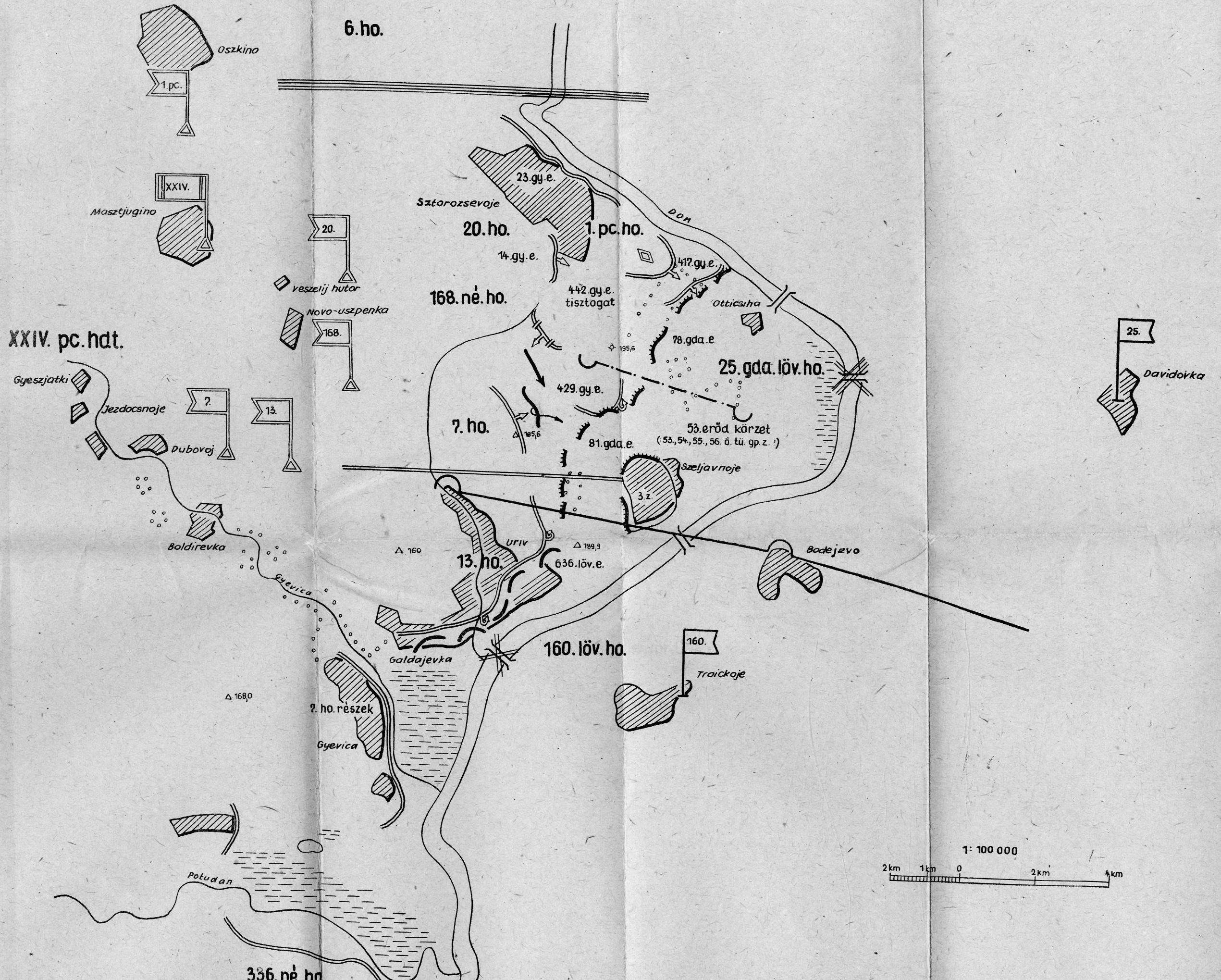
A nagy erők összpontosítása, a német vezetés, jelentős támogató erők vérmes reményekkel töltötték el a már-már csüggedt és önbizalmát veszített magyar vezetést. Mivel a 7. könnyű hadosztály támadó lendületében nem bíztak, lemondtak tartalékképzésről, és a 13. könnyű hadosztályt első lépcsőben Uriv ellen vetették be.

⁴¹ HIL. 2. hds. parancsnokság. 8. fasc. 1675/2. HDS. 1. a. 42. 9. 1.

⁴² HIL. 2. hds. parancsnokság. 8. fasc. 807., 926. sz. melléklet.

XXIV. né.pc. hdt. helyzete 1942. IX. 11. 15.00-kor.

(Az 1.pc.ho. az ütközetbevetés előtt.)

42.9.9-én 05,00-kor Uriv és Sztorozsevojére mért erős légi-csapás után indult meg a 168. hadosztály, 20. és a 13. könnyű hadosztályok támadása.^{42a}

A magyar és német parancsnokok illúziói a támadás első óráiban összeomlottak. A támadás csak igen lassan nyert tért, és mind a magyar, mind a német csapatok nagyon súlyos veszteségeket szenvedtek. A 13. könnyű hadosztály harcereje a tisztokban és tiszthelyettesekben elszenvedett rendkívül súlyos veszteségei miatt már a támadás első napján megtört. A 168. és 20. könnyű hadosztály veszteségei is igen nagyok voltak. A közelebbi feladatot sehol sem sikerült teljesíteni. Szeptember 10-én tovább folytatták a támadást. További súlyos véráldozatok árán sikerült 1—3 km-t előnyomulni. Szeptember 11-én 15,00-kor került bevetésre az 1. páncélos hadosztály a 168. német hadosztályon keresztül, Ottitcsiha irányába, a 417. és 442. német gyalogezredek között. A páncélos hadosztály az átszeldelelt, bokros, erdős terep miatt harci sajátosságait kihasználva nem tudta, súlyos veszteségeket szenvedett és 20,00-ig kb. 1 km-t nyomult előre.^{42b}

Szeptember 12-én 14,40-kor a 636. lövészezred második lépcsőjének ellenlökése a 13. könnyű hadosztályparancsnokot utolsó tartalékának is a bevetésére kényszerítette. A magyar—német főerők a támadást 15,00-kor folytatták. Estére sikerült csekély területnyereséggel a szovjet védelem néhány fontos pontját — Sztorozsevoje, 195,6 magassági pont és 187,7 háromszögelési pontot — birtokba venni. Ezért a harcászati sikerért azonban nagy árat kellett fizetni. A 168. német gyaloghadosztály harcértéke egy gyalogezredre zsugorodott (pl. a 429. német gyalogezrednek a parancsnokkal együtt csak 10 tisztje maradt), az 1. magyar páncélos hadosztály harcértéke kb. felére csökkent. (1. és 2. gépkocsizó lövészszázalaj harcértéke 50%, bevethető harckocsik száma 46 db T—38, 6 db Pz—IV.) A XXIV. páncélos hadtestparancsnok a támadás folytatásáról lemondott, elrendelte a beásást és az elért terepszakasz megtartását.⁴³

Szeptember 12-én a 6. szovjet hadsereg parancsnoka a hadseregközvetlen 53. és 130. harckocsi dandárokat a hídfő megerősítésére rendelte. A két harckocsi dandár szeptember 13-ra átkelt a Donon és a védelemben levő lövész erőkkel együttműködve kora reggeltől kezdve heves ellenlökéseket indított Szel-

^{42a} HIL. 2. hds. iratai. 8. fasc. 733. sz. melléklet és 9. fasc. 887. sz. melléklet.

^{42b} HIL. 2. hds. iratai. 9. fasc. 2. hds. helyzetnyilvántartó térképe. 1942. 9. 11. 15,00. és 20,00-ás helyzetben.

⁴³ HIL. 2. hds. parancsnokság. 9. fasc. 853. sz. melléklet.

jovnojéből kiindulva a 195,6 magassági pont és a 187,7 háromszögelési pont irányába. Az ellenlökések visszavetették a magyar és német csapatokat, majd minden tartalék bevetésével, egésznapos hullámozó harcok után 17,00-ra sikerült a 12-én elért helyzetet megtartani. Estére a páncélos hadosztály gépkocsizó lövészezrede az Ottitcsihai erdők nyugati szegélyét tartotta a harcokosi ezrede 195,6 magassági pont területén a szovjet harcoksidandárokkal áll harcban. A nap folyamán a magyar csapatok kilőttek két szovjet harcokosit, veszítettek 24 saját harcokosit.

Ezen a napon a súlyos veszteségek teljesen megtörték a két utolsónak támadó hadosztály, a 168. német és az 1. magyar páncélos hadosztályok harci erejét. E naptól kezdve a 168. gyaloghadosztály és a 20. könnyű hadosztály harcfeladatra már nem alkalmas. A 168. hadosztály három ezredéből egy sem hadrafogható, a 429. ezrednek a parancsnokkal együtt 5, a 417. és 442. gyalogezredeknek 3—4 tisztjük van. A 417. ezred ereje körülbelül egy megerősített zászlóalj. A 442. ezred személyi állománya 100 fő alatt van. A 13. és 7. könnyű hadosztályok támadó feladatokra nem alkalmasak, az 1. páncélos hadosztály támadásra egyáltalán nem, védelemre csak szükségszerűen alkalmas,^{44, 45}

A páncélos hadosztály harcértéke: 4 db Toldi, 22 db T—38, 2 db Pz—IV. harcokosi.

A magyar és a német erők veszteségei az első 5 harci napon: 9.9—9.13-ig:

Német:	elesett	11 tiszt	206 legénység
	megsebesült	39 tiszt	1183 legénység
	eltűnt	— tiszt	133 legénység.
	Összesen:	50 tiszt	1522 legénység.
Magyar:	elesett	44 tiszt	1193 legénység
	megsebesült	168 tiszt	5995 legénység
	eltűnt	10 tiszt	594 legénység
	Összesen:	222 tiszt	7782 legénység.

1942.9.14-re a 6. szovjet hadseregparancsnok kivonta az arcvonalból, Szvoboda nyugat körletéből a 957. lövészezredet, Kolibelka kelet körletéből a 727. lövészezredet, és ellenlökések végrehajtására az urivi hídfőbe csoportosította át. Ezen erőknek a 130. és 53. harcokosi dandárokkal indított ellenlökése a

⁴⁴ HIL, 2. hds. parancsnokság. 9. fasc. 1500/2. HDS. 1. a. 42. 9. 13.

⁴⁵ HIL, 2. hds. parancsnokság. 9. fasc. 887. sz. melléklet.

magyar csapatokat a 185,6 magaslat keleti lejtőjének feladására kényszerítette.

Az eddig elszenvedett súlyos veszteségek végre gondolkozásra készítették Kovács ezredest a 2. hadsereg vezérkari főnökét, aki rájött, hogy a támadást nem érdemes tovább folytatni. Ezt közölte is Winter ezredessel a „B” hadseregcsoport vezérkari főnökével, aki egyetértett a gondolattal.⁴⁶ Így már 9.15-én reggel Kovács ezredesnek volt bátorsága a hadseregparancsnoknak azt a javaslatot tenni, hogy a támadást szüntessék be és az elért terepszakaszt ideiglenesen harcelőőrsnek megtartva a főellenállási vonalat 1—1,5 km-rel hátrább véve, az urivi horhos nyugati oldalán védelemre rendezkedjenek be. A javaslat elfogadása után megkezdték az új helyzetnek megfelelő állások építését.

Az arcvonalban egyre súlyosbodott a helyzet. Szeptember 15-én a szovjet erőket megerősítették a mögöttes területről az előrevont 75. gárda aknavető ezreddel, melynek támogatásával szüntelen ellenlökésekkel nyugtalanították, szorították, pusztították a magyar és német erőket. Estére a páncélos hadosztály harcértéke 17 db. T—38, és 4 db. Pz—IV. harckocsira csökkent. A hadosztály egy részének kivonását megkezdték Oszkinó dél, Javlenka körletbe. Az ijesztően összezsugorodott harcos állomány pótlására a hadseregparancsnok elrendelte, hogy minden hadtest a hadtáptínezetektől 500—500 főt, a hadsereg 900 főt szedjen össze, és ossza be puskás csapatoknak. A hiányt munkaszolgálatosokkal és foglyokkal kell feltölteni.⁴⁷ Elképzelhető, hogy ez az intézkedés mennyire fokozta a hadtestek harcértékét!

42.9.16-án az 1. páncélos hadosztály szakasza kivételével a szovjet erők mindenütt visszanyomták a magyar csapatokat az állandó főellenállási vonalra. Estére a páncélos hadosztály harcértéke 12 db. T—38-ra és 2 db. Pz—IV. harckocsira csökkent (kb. 10⁰/₀-os harcérték). Az előretolt állást a páncélos hadosztály alegységei is kiürítették, és visszavonultak a fő ellenállási vonalra. Itt az 1. gépkocsizó lővészezred védelemre rendezkedett be, a 30. harckocsi ezred maradványai pedig Oszkinó—Javlenka körletében gyülekeztek. A hadseregparancsnok szeptember 18-án kifejezte szándékát, hogy a páncélos hadosztályt „mihelyt lehetséges” kivonja és áthelyezi Szvoboda dél, Krutez, Jevdokovó, Kiricsenkó, Trechstenki, Szoncsinó, Volcsje körzetébe, a szvoboda—millerovoi vasút védelmére, azonban

⁴⁶ HIL. 2. hds. parancsnokság. 9. fasc. 875. sz. melléklet.

⁴⁷ HIL. 2. hds. parancsnokság. 9. fasc. 1800/2. HDS. 1. a. 42. 9. 15.

ennek végrehajtására csak szeptember 27-e után került sor, amikor a páncélos hadosztály erőit összpontosítani tudta és az új körletben megkezdte a téli szállások előkészítését. Ebben a körletben tartózkodott a hadosztály, mint a 2. hadsereg tartaléka egészen 1943. január 12-ig, amikor a szovjet hadsereg meginduló általános támadása végleg megpecsételte a 2. magyar hadsereg — és benne az 1. páncélos hadosztály — sorsát.

4. Következtetések és tanulságok.

Az 1. páncélos hadosztály harctevékenységét elemezve megtalálhatjuk azokat az okokat, melyek a sorozatos kudarcokhoz, súlyos veszteségekhez vezettek. A vereségek és a hatalmas veszteségek okainak felderítése segíthet nekünk, a néphadsereg tisztjeinek helyes megvilágításba helyezni a Horthy-hadsereg parancsnokainak és tisztjeinek igazi arculatát, másrészt általános érvényű következtetéseket is vonhatunk le belőle, harcászati és katonapszichológiai szempontból egyaránt.

1. Különösen feltűnő a magyar hadsereg személyi állományának alacsony harcértéke és gyöngé erkölcsi ereje, ha a vele szemben harcoló szovjet katonákéval vetjük össze. Az 1. páncélos hadosztály alkalmazását megelőző időkben a szovjet hadsereg nagy visszavonulást hajtott végre. A tyimi áttörés után a szovjet csapatok súlyos utóvédharcokat vívtak a német páncélos ékekkel, és biztosítani tudták a szovjet főerőknek a Don mögé való visszavonulását. A visszavonulást szervezeten és rendezetten hajtották végre. A feladott területet anyagilag kiürítették. Fegyverzetüket, felszerelésüket, járműveiket magukkal vitték.

A szovjet katona a legreménytelenebb helyzetben is kitarzott. Ezért ejtett a 2. hadsereg oly kevés foglyot.

A szovjet katonák a terepkihasználás és álcázás művészei voltak. Pl. augusztus 5-én Korotojak és a Tyihaja Szoszna közötti réten a 12. hadosztály egy gyalogezredét átengedte magán a magas fűben megbujt szovjet géppisztolyos század. Mikor ennél a hadosztálynál a vasúti töltéshez elérve pánik tört ki és „elfogyott a lőszer” felkiáltással, anélkül, hogy egy szovjet katonát is láttak volna, rohantak visszafelé, a géppisztolyosok ismét átengedték magukon őket, majd fölemelkedve hátulról, mint a nyulakat vadászták, szinte kaszálták a teljesen fejevesztett gyalogságot.

Kitűnő példaképe a terepkihasználásának és az állóképességnek is az urivi Don kanyar árterületének megtartása, melyet

a szovjet harcosok közel 3 hétig rendkívül nagy nehézségek között védelmeztek. Az árterület térdig, derékig érő mocsár volt, helyenként nyílt víztükörrel és holtágakkal. A szovjet harcosok fűzfákon, kidőlt fatörzseken, zsombékokon foglaltak tüzelőállást, hatalmas erőfeszítéssel bevitték oda páncéltörőágyúikat és aknavetőiket és minden ellenséges támadást visszaverve, megtartották a hídfőt.

Az urivi és korotojaki hídfő kiszélesítésének időszakában a szovjet hadsereg támadó harcmódjából is leckét vehettek a magyarok. A tüzérség, aknavetők, sorozatvetők és gyalogsági fegyverek rendkívül pontos tüze, a jól szervezett együttműködés a különböző alegységek és fegyvernemek között, elismerést és — gyakran fogcsikorgató — tiszteletet váltott ki a parancsnoki kar, és félelmet a katonák körében. A magyar katonák nagyra értékelték a szovjet fegyvereket, az aknavetőt, a géppisztolyt, a sorozatvetőt, nemcsak technikai fölénye miatt, hanem, mert tudták, hogy ezeket a fegyvereket hazájukért az életüket is feláldozni kész, elszánt harcosok kezelik.

A magyar magasabb parancsnokok szinte minden parancsban panaszkodtak a műszaki munkák elégtelensége miatt. A szovjet katonák az urivi hídfőben, — de Korotojakon is — a rendelkezésükre álló 1 hónap alatt olyan tábori típusú védelmet építettek ki, mely kiállta a legerősebb tüzérségi tüzet és légitámadásokat is, melyeknek leküzdése csak egyenként, hosszú és véres veszteséggel járó harcok után volt lehetséges. A kiváló könnyű és közepes típus óvóhelyek, fa-földerdők, tüzelőállások, a Don vize alatt épített hidak a szovjet műszaki erőket dicsérik.

A szovjet csapatok harctevékenységének egyik legfontosabb és legjellegzetesebb sajátossága: az erőkkal való bátor manőverezés. Figyelmet érdemel a manőver ideje és célja is. A harmadik urivi csatában a 6. szovjet hadsereg parancsnokság a támadás kivédését teljesen az első lépcső csapataira hárította. Miután az első lépcsők ellenállásán összeomlott a német és magyar csapatok támadása, és súlyos veszteségeket szenvedve támadási szünetet akartak tartani, a 6. szovjet hadsereg parancsnokság a hadsereg tartalékából szeptember 13-ra az urivi hídfőben dobta át, a 130. és 53. harckocsi dandárokat, melyek 13-án kora reggeltől kezdve ellenlökésbe mentek át. megsemmisítették a támadásra még esetleg számbajöhető német és magyar harckocsikat, eleve lehetetlenné téve ezzel minden további támadást. A következő éjjel a 6. hadseregparancsnok kivont két lövész ezredet Kolibelkától és Szvobodától közvetlenül az arcvonalból

és a harcokosi dandárokkal együtt vetették be ellenlökésre. 15-én ezt a csoportot még megerősítették a mögöttes területről előrevont 75. gárda aknavető ezreddel, mely erők a magyar és német csapatokat az urivi horhos nyugati oldalára vetették vissza.

Utólag vizsgálva, talán helyesebb lett volna az erők egyidejű összpontosított bevetése, de a 6. hadseregpárancsnok elhatározását bizonyára befolyásolta a rendelkezésre álló két híd teljesítőképessége, — melyeken jelentősebb erőkkel csak éjszaka hajtottak végre átkelést, — valamint ezen egységeknek a kivonása, rejtett átcsoportosítása és a hídfőben való összpontosításának objektív lehetőségei, aminek a megszervezése és végrehajtása a hadseregtörzs jó munkáját dicséri. Így is példát vehetünk az urivi hídfő védelmében résztvevett szovjet egységek rejtett, meglepésszerű és merész manővereiről.

2. Az 1. pán célos hadosztály harctevékenységének vizsgálatánál elemezni kell azt a kérdést is, hogyan alkalmazta a pán célos hadosztályt a 2. hadsereg parancsnokság, a hadosztály harci alkalmazása megfelelt-e a korabeli, korszerű szabályzatok szellemének.

Az 1939. évi magyar Harcászati Szabályzat 720. pontja szerint: „A gyors seregtestek fő feladata a csatában döntő módon való közreműködés; minden más feladatot állítsunk a főfeladat szolgálatába, azaz a döntés előkészítésére és kimélyítésére... a gyors seregtesteket elvileg a szárnyon, az ellenség oldalába és hátába, néha nagy kiterjedésű hézagokban, vagy messze a hadsereg arcvonala előtt alkalmazzuk. Ha a zárt, és szárnyakkal akadályokra támaszkodó ellenséges arcvonal a gyors seregtesteknek a szárnyakon való alkalmazását kizárja, ne használjuk azokat áttörésre, hanem tartsuk vissza tartalékként addig, míg a mozgó hadművelet nyújtotta hézagokban, vagy a gyalogság ütötte résen keresztül mély és gyors előretöréssel az ellenség vezetési és ellenállási rendszerét halomra dönthetik.” Ezek az elvek teljesen megfelelték a kor technikai színvonalának, és nem tértek el a katonai nagyhatalmak harcászati elveitől.

Az 1. pán célos hadosztály 1942 július—augusztus és szeptember hónapban ötször került bevetésre, mind az ötször támadó feladattal. Az öt bevetés közül egy alkalommal sem történt meg, hogy a harcászati szabályzat által előírt követelményeket, körülményeket a pán célos hadosztály bevetéséhez biztosították volna. Az első két, a 2. hadsereg parancsnoksága által tervezett támadás az urivi hídfő ellen, és két támadás Korotojak ellen, a pán célos hadosztály harci sajátosságainak figyelmen

kívül hagyása miatt súlyos veszteségeket okozott. A páncélos hadosztályt mind a négy esetben első lépcsőben az ellenség fő ellenállási vonalának áttörésére alkalmazták. Nem volt megfelelő gyalogos és tüzérségi biztosítás, sohasem sikerült biztosítani a légi uralmat. Képtelenek voltak a szovjet csapatok szárnyába, hátába kerülni, a harckocsik manőverező képességét kihasználni. A támadás üteme nem haladta meg a gyalogság támadási ütemét. Egyes esetekben, mikor a harckocsik nem a saját gépkocsizó lövész ezredükkel támadtak együtt, — mint pl. az első urivi csatában és egyes alegységek Korotojajknál — a gyalogság és harckocsik közötti együttműködés legegyszerűbb formáit sem tudták megvalósítani. Rossz volt a tüzérséggel való együttműködés is. A tüzérfigyelők gyakran elmaradtak, s az esetek zömében nem az összefegyvernemi parancsnok utasítása, hanem saját felderítésük szerint vezették a tüzet. Így gyakran fordult elő, hogy a tüzérség a saját csapatok harcrendjét lőtte (harmadik urivi és második korotojaki támadás során). A hadosztályparancsnok a hadosztályt rendszerint egy lépcsőben alkalmazta. Az egylépcsős harcrend nem tette lehetővé a csapás erejének a mélységből való fokozását, az első lépcsők ideiglenes kivonását, felváltását.

Az urivi hídfő elleni harmadik támadást Langermann német páncélos tábornok tervezte. Terve szerint a magyar és német gyaloghadosztályok feladata a szovjet csapatok védelmének áttörése, a védelem fő körleteinek elfoglalása, az I. páncélos hadosztály feladata a siker kimélyítése lett volna. A szovjet csapatok hősies, szívós ellenállása felborította Langermann tábornok tervét. A gyaloghadosztályok képtelenek voltak megtörni a szovjet csapatok ellenállását, nem tudták áttörni a védelmet, így a páncélos hadosztályt a szilárd szovjet állások ellen vetették be. A bevetés azonban nem a tervezett, a terep szempontjából kedvező Sztorozsevoje—Uriv irányban, hanem Sztorozsevoje—Ottitcsiha irányba, az ottitcsihai erdő ellen történt. Ennek eredményeként a bevetés után néhány órával több mint 30 kilótt magyar harckocsi roncsai borították az erdő előtti rozstáblát. A hadosztály alkalmazása nem érte el a célját a szilárd szovjet védelem ellen, a páncélosok számára kedvezőtlen terepen eredményt nem tudtak elérni. Ezek a példák azt bizonyítják, hogy háborúban, a szabályzatok követelményeinek, az egyes fegyvernemek harci sajátosságainak figyelmen kívül hagyása jól képzett és korszerűen felszerelt ellenféllel szemben csak kudarchoz, megsemmisüléshez vezet.

A korabeli — korszerűnek tartott és elfogadott — harcászati szabályzatok szigorúan megtiltották a harckocsi és gépesi-

A fasiszta magyar hadsereg páncélos harc eszközeinek harcászati-

A harckocsi típusa	Súly t.	Szélesség m	Hosszúság m	Magasság m	Motor	Fegyverzet
39. M. „Csaba” páncélgépkocsi	5,95	2,1	4,52	2,27	V—8, 4 ütemű benzin, 87 LE	Toronyban: 1 db gsz., 1 db n. pu. Testben: 1 db gsz., 2 db karabély
38. M. „Toldi” könnyű harc- kocsi	8,5	2,14	4,75	1,872	V—8, benzin, 155 LE, BÜSSING	1 db n. pu. 1 db gp., 8 mm
T—38 harckocsi	9,85	2,12	4,55	2,252	6 hengeres, 128 LE, PRAGA	1 db 37 mm hk. ágyú 1 db gp.
40. M. „Turán” harckocsi*	18,2	2,44	5,5	2,3	8 hengeres, 4 ütemű benzin, 260 LE	1 db 40 mm hk. ágyú 2 db gp., 3 db gpi.
PZ—IV. harckocsi	18,4	2,83	5,92	2,58	12 hengeres, 4 ütemű benzin, 300 LE, MAYBACH	75 mm hk. á. kezdősebesség 535 m
40/43. M. „Zrínyi” rolg.*	21,5	2,89	5,45	1,9	8 hengeres, 4 ütemű benzin, 260 LE	1 db 10,5 cm tarack
40. M. „Nimród” pc. vadász és légvédelmi gép- ágyú	kb. 9,5	2,14	4,75	2,10	V—8, 4 ütemű benzin, 155 LE, BÜSSING	1 db 40 mm gá. kezdősebesség 850 m
T—34 szovjet harckocsi	32	3,050	6,250	2,750	V—12, 4 ütemű, 450 LE, DIESEL	1 db 85 mm hk. ágyú, 2 db gp.

* Az 1. páncélos hadosztály 1942-ben még nem rendelkezett vele.

technikai adatai, összehasonlítva a T—34 szovjet harkocsival

Páncél- vas- tagság „ m	Talaj- nyomás kg/cm	Ke- zelők	Sebes- ség kg/ó	Hatótáv és fo- gyasztás	Hegy- mászó- képes- ség	Oldal- dőlés	Gázló- képes- ség cm	Lépcső- mászó- képes- ség cm	Arokát- hidaló- képes- ség c.n
9—13	Első ten- gely: 2580 kg Hátsó ten- gely: 3370 kg	4 fő	65	Úton: 150 km	—	—	70	—	—
6—7— 13 mm	0,5	8 fő	50	—	27°	25°	70	60	1,75
—	—	4 fő	42	160— 250 km	36°	—	80	80	—
10—25 —50	0,6	5 fő	47	165 km, 160 L/ 100 km (úton)	45°	45°	90	80	2,3
—	—	—	31 (13)	100—150 km, 300—450 l.	—	—	80	—	2,3
13—25 —75	0,75	4 fő	43	100—200 km, 180—400 l/100 km	—	—	—	—	—
6—7— 13	0,5	—	50	—	26°	25°	70	60	1,75
100	0,8	4 fő	47	250—300 km, 28—35 l. 1 üzóra	30°	30°	110	90	2,5

tett magasabb egységek felaprózását és részenkénti alkalmazását. Ezt a fontos elvet az 1. páncélos hadosztály parancsnoka elhatározásaiban, és a harc megszervezésénél szinte kivétel nélkül figyelmen kívül hagyta, a hadosztályt rendszeresen kisebb harccsoportokra bontotta, és gyakran alegységenként vetette harcba. (Pl. az első Uriv elleni, az első és második Korotojak elleni támadásnál.) Az egyes — egy-két zászlóaljából álló — harccsoportok között igen laza volt a harcászati együttműködés, hiányzott a kölcsönös támogatás. Az első Korotojak elleni támadásnál 42.8.7-én a páncélos hadosztály két harccsoportjának rohama között 61 perc különbség volt, 42.8.13-án a gépkocsizó lövész ezredet zászlóaljanként vetették be a védelmi harcba. A páncélos hadosztály parancsnoka által a páncélos hadosztály alkalmazásában, harcrendjének felépítésében, a harc megszervezésében elkövetett hibák, a harcászati elvek semmibebevételének a következményei voltak a személyi állomány és technika súlyos veszteségei, a harcászati sikertelenségek sorozata, a katonáknak a felső vezetésbe, parancsnokaikba vetett bizalmának gyors elvesztése.

3. A korszerű háborúban a győzelem tényezői közül egyik legfontosabb, a hadsereg parancsnoki karának szervezőképessége. A Horthy-hadsereg tisztikaráról előljáróban tudni kell, hogy a tiszt a társadalom kivételes kegyeltje volt. Különleges jogainak gyakorlását a szabályzatok, magas életszínvonalát az átlagosnál sokkal nagyobb fizetése, és a nősülési kauciórendszer biztosította. Ez a hivatásos tisztikar követelte a háborúba való belépést, a Szovjetunió elleni hadüzenetet. Félték, hogy Hitler elfoglalja a Szovjetuniót, mielőtt Magyarország mozgósítani és a háborúba beavatkozni tudna.⁴⁸ Félték, hogy a nagy osztozkodásnál nem jut nekik német vaskereszt, itthon hősi babér, Ukrajnában pedig nagybirtok és orosz jobbágy. A tartalékos tisztek zöme a kispolgárságból, az úgynevezett „középosztályból” került ki. Abból a középosztályból, melyet 20 év alatt legjobban megfertőzött a Horthy-fasizmus szűklátókörű, sovíniszta nacionalizmusa, bolsevizmus elleni propagandája. A tartalékos tisztikar jelentős része a legminimálisabb katonai tudással sem rendelkezett. Nem ismerték a térképet, a haditechnikát, az alegységek vezetésének, és a katonai kiképzés alapjait. Hogyan viselkedett ez a parancsnoki kar a háborúban?

⁴⁸ Lásd: Werth Henrik VKF. emlékirata Bárdossy László miniszterelnöknek. 1941. június 14. „Magyarország és a második világháború” című dokumentumgyűjtemény 357–361. old.

Az idősebb korosztályból kikerülő, gyakran a k. u. k. hadseregtől átvett magasabb parancsnokok, akik magasabb katonai képzettséggel a legritkábban rendelkeztek, minden terv, előkészítés és szervezés nélkül hajtották támadásba a katonák tízezeit. Mint a jég a tavaszi napon, úgy olvadtak el kezükben a zászlóaljok, ezredek, hadosztályok. Katonaik utolsó csepp vérért is feláldozták a „haza oltárán”, a valóságban saját önző egyéni és osztályérdekeik védelmében. Később, mikor látták, hogy a diadalmenetből gyászmenet lesz, nagyrésztük megpróbált kiugorni és idegösszeomlással, ideggyöngeséggel „pillanatnyi elmezavarral”, reumával, gyomorfájással fölmentetni magát és hazajönni a frontról. A kintmaradtak nagy részének nagyobb gondot okozott a „zsákmányolt” zongora hazaküldése, mint a csapata ellátása. Válságos helyzetben ezek a „hősök” hisztérikusan ordítottak, vagy sunyin meglapultak. A vezérkari tiszték zöme, akikben megvolt a tehetség és a katonai tudás is, kimondottan németbarát, gyakran nyilas érzelmű volt.

Ők csak azért harcoltak, hogy a „német szövetségesek” elismerését minél jobban kiérdemeljék, Magyarországot és a magyar hadsereget a hitleri Európába minél előbb beilleszték.

A jó vezetéshez hiányzott a korszerű harc vezetésének nélkülözhetetlen segédeszköze a rádió. A magyar alegységek, egységek és magasabbegységek igen kevés, és kis hatósugarú rádióval rendelkeztek. Pl. az 1. páncélos hadosztály a harcokcsiba épített rádiókon kívül, szervezetszerűen 8 db. R/7, 1 db R/6, és 2 db. R/4 típusú rádióval rendelkezett. A vezetékes híradás megszakadása esetén a parancsnok képtelen volt irányítani egységeit, a vezetés kicsúszott a kezéből, és gyakran félnapba is beletelt, míg az egységek hollétét sikerült megállapítani. (Pl. az 1. páncélos hadosztály vezetésének Korotojajknál 42.8.7. 16,00-tól, 42.8.8. 05,00-ig tartott, míg egységei helyzetét megállapította.)

Ilyen körülmények között a csapatok vezetésének a tervszerűtlenség, anyagi biztosítás hiánya, tehetségtelenség és lelkiismeretlenség jellemezte.

4. A győzelem tényezőinek egyike a hadsereg fegyverzete, hozzászámítva mindazt, a gépi és technikai anyagot, amely a hadsereget kiszolgálja, annak eredményes működését hivatott biztosítani. Könnyebben érthetővé válik az 1. páncélos hadosztály sorozatos kudarca és súlyos vesztesége, ha közelebbről megvizsgáljuk azt a harci technikát, amellyel ez a hadosztály a Szovjetunió elleni háborúba elvonult. Nem kívánom elismertelni a harceszközök összes harcászati-technikai adatait, ez a 2.

sz. mellékletben megtalálható, csak a néhány jellemző tulajdonságra hívom fel a figyelmet:

A „Csaba” páncélgépkocsi a felderítő alegységek fegyvere és parancsnoki harcjármű. Magas, igen nehéz. Négykerék meghajtása, négykerék kormányzása ellenére a terepen lassú, nehéz jármű. Nagy talajnyomása miatt terepjáróképessége minimális. Páncélja az acélmagvas géppuskalőszer ellen sem véd. Motorja a nagy súlyhoz képest gyöngye, oldalstabilitása rossz. Tüzereje jelentéktelen, 1 nehéz puska és egy géppuska. Rövid ideig volt vele gond, mert rendszerint az első bevetés alkalmával vagy elsüllyedt a sárba, vagy kilőtték.

38 M. „Toldi” könnyű harckocsi. Nagyon könnyű, vékony páncélzatú, gyors, nagyon mozgékony láncalpas jármű. Kormánykerekes, menettulajdonságai kitűnőek. Páncélzata a szovjet nehézpuska lövedékétől nem véd, fegyverzete (1 db. 20 mm-es nehéz puska, 1 db. 8 mm-es géppuska) komolyabb harcfeleladatra nem teszi alkalmassá.

T—38 „közepes” harckocsi. Csehszlovák tervezésű, francia-gyártmányú könnyű harckocsi, mely egyéb híján a magyar szervezésben közepes harckocsiként szerepelt. Nagyon vékony páncélzata és páncélozott célok ellen teljesen hatástalan 37 mm-es ágyúja csak gyalogsági célok és nyílt tüzelőállásban levő nehéz fegyverek leküzdésére teszi alkalmassá. A szovjet páncélosok nem is nagyon törődtek vele. A harmadik urvi csatában a szovjet harckocsik nyitott tornyából gúnyolták a T—38 harckocsival harcoló magyar páncélosokat.⁴⁹

Pz—IV. harckocsi. A magyar szervezésben „nehéz” harckocsiként szereplő közepes harckocsi. Kétfajta változata ismert: a hosszúcsövű és a rövidcsövű típus. Ellőbi a korszerűbb. Mindkettő 75 mm-es harckocsi ágyúval rendelkezik, de a rövidcsövű típus lövedékének alacsony kezdősebességénél fogva (535 m/mp) 500 m-ről páncélgránáttal csak 50 mm-es páncél leküzdésére képes. A német „szövetséges” csak az elavult, a német haderőből kivont rövidcsövű típust bocsátotta a magyar hadsereg rendelkezésére borsos áron. Magas és széles felépítése, szegecselt teste, szögletes alakja miatt 500 m-ről szovjet 45 mm-es ágyúval is leküzdhető. A szovjet T—34 harckocsik kedvelt célpontjai voltak.

40 M. „Nimród” páncélvadász és légvédelmi gépágyú „Toldi” harckocsi alvázra szerelt 6 mm-es páncélmellvéddel védett, korszerű 40 mm-es könnyű légvédelmi gépágyú légicélok ellen, valamint páncélozatlan földi célok, és élőerő ellen hatá-

⁴⁹ HIL. 2. hds. parancsnokság. 10. fasc. 2321/2. HDS. 1. a. 42. 10. 23.

sos. Páncélvadász feladatra, harckocsik leküzdésére, kisürméretű fegyvere és gyöngé páncélzata, magassága miatt alkalmatlan volt.

Fentiekből látható, hogy a magyar páncélos hadosztály egyetlen valóban korszerű harckocsival sem rendelkezett. A rendelkezésre álló vékony páncélzatú kisürméretű löveggel felszerelt páncéljárművek a páncélos hadosztály jellegéből megkívánt hatással és átütő erővel nem rendelkeztek és a szovjet páncélrombolók, páncéltörő ágyúk és harckocsik szabad prédái voltak.

A páncélos hadosztály legénysége, saját keserves tapasztalatából hamar megismerte harckocsijainak a gyöngéit. Az első bevetések meggyőzték fegyvereinek korszerűtlenségéről, elvesztette fegyvereibe vetett bizalmát. Tudta, hogy a kisürméretű szovjet páncéltörő puska is fölényben van vele szemben. Irtózott fegyverétől, és félt a bevetéstől. A kiszolgáltatottság érzése nagyméretkben demoralizálta a csapatokat, elégedetlenséget és a harckedv romlását idézte elő. Ezt még fokozta saját fegyvereinek a hatalmas, erős, félelmetes szovjet harckocsikkal való összehasonlítása, melynek páncélzati és fegyverzeti fölénye nyomasztólag hatott a magyar páncélosokra. Beszélhettek nekik kultúrfölényről, keresztesháborúról, bolsevista veszedelemről, ő csak azt látta, hogy az ő harckocsija gyöngé és hatástalan, a szovjet harckocsi pedig hatalmas és fölényesen erős. Minden bevetésre úgy indult, mintha a vérpadra menne, és valóban minden bevetésnél sokan ottmaradtak az értelmetlen, a magyar nép érdekeivel ellentétes háború ütközeteiben.

5. Minden háborúban a győzelem egyik legfontosabb előfeltétele a hadsereg erkölcsi szelleme. A hadtörténelem Marathontól a legújabb időkig, számtalan példáját ismeri a vitézségnek, hősi helytállásnak, amikor kisebb létszámú, de ügyük igazában bízó, magas erkölcsi értékű csapatok győzelmet arattak a túlerejű ellenség felett. A korszerű háborúban, amikor a harc minden harcos és hadsereg részéről maximális erőki-fejtést követel meg, az erkölcsi szellem szilárdságának különösen nagy jelentősége van. A hadsereg erkölcsi szelleme szoros összefüggésben van a hátország szilárdságával, az állam társadalmi rendjével, bel- és külpolitikai célkitűzéseivel, a néptömegek öntudatával, kultúrájával, az uralkodó ideológiával.

Ezeket a tényezőket figyelembe véve könnyebb megérteni a Szovjetunió területén harcoló magyar katonák gyakran oly alacsony erkölcsi értékét, harckészségük hiányosságait. Vizsgál-

junk meg részleteiben néhány tényezőt, mely az 1. páncélos hadosztály katonáinak az erkölcsi szilárdságát befolyásolta:

A) Az igazságtalan háború és az ellenség gyűlöletének hiánya. A több mint 20 éves Horthy-rendszer nemzeti, sovinszta, minden haladó gondolatot elnyomó, élesen kommunista-ellenes politikája nem múlt el nyomtalanul a magyar tömegek fölött. Az egyoldalú tájékoztatás és a minden területre kiterjedő propaganda következtében a nép széles tömegeibe sikerült beoltani a sovinszta, nacionalista eszméket. A katonák között is sokan voltak, akik elhitték, hogy „Hazád határát a Don mellett véded meg”, elhitték a német fegyverek magasabbrendűségéről, a szovjet hadsereg közeli összeomlásáról szóló meséket. Elhitték mindazt, amit tábori papjaik és „nemzetvédelmi tisztjeik” az „átkos bolsevizmus elleni keresztesháborúról” hirdettek nekik. Ez a hályog azonban a hadművelleti területen hamar széteszlott a katonák szeméről. A hadművelleti területen látták, hogy az ő ellenségük, a szovjet nép a háború előtt békés és boldog életet élt, akit nem kell „felszabadítani”. Látták, hogy a szovjet emberek szívében nincsen gyűlölet semmilyen más ország dolgozóival szemben sem. Tapasztalták a szovjet hadsereg korszerű fegyverzetét, és különösen megdöbbenették őket a szovjet harcosok kiváló katonai erényei, a halált megvető bátorság, a végsőig való kitartás, a kezdeményezés, az állóképesség, erkölcsi szilárdság, a hazaszeretet. A magyar katonák a fronton hamar megértették, hogy ők a betolakodók, az elnyomók, az ő háborújuk igazságtalan rablőháború, a szovjet nép pedig hazáját, békéjét, családi otthonát védi. Így a propaganda minden erőfeszítése dacára sem sikerült meggyűlöltetni a katonákkal a szovjet népet, sőt, a szovjet harcost tisztelték — de félték tőle. Félték kiváló katonai erényeitől, korszerű fegyverétől, és félték a fogolytábortól. A fogolytábor borzalmi volt az egyetlen propagandaszólam, mely ellen nem volt elég hatásos a szovjet hadsereg felvilágosító szolgálata sem.

A Szovjetunió elleni gyűlöletpropaganda hatástalansága miatt a felső katonai vezetés állandóan ostromolta a kormányt, hatékonyabb propagandát, aktívabb „nevelést” követelt. 1942. szeptember 3-án egy sajtóértekezleten, melyen Kovács ezredes, a 2. hadsereg vezérkari főnöke is részt vett; kiemelte, hogy: „Meg kell szerveznünk a gyűlölet propagandáját, mert a magyar nép — sajnos — nem gyűlöli eléggé az oroszokat.” Kádár alezredes, a Honvédelmi Minisztérium propagandafőnöke azt követelte a lapok főszerkesztőitől, hogy a lapnak elejétől-végig propagandával kell tele lenni. Ezekre a követelésekre az

egyetlen és bátor megállapítást Makkai János újságíró tette, aki válaszában kijelentette: „Az oroszokat a magyar nép körében senki sem gyűlöli, s a bolsevizmustól csak az a réteg tart, amelynek sok a veszteni valója... Mesterséges gyűlöletet felkelteni nagyon nehéz dolog, főként, amikor a természetes gyűlöletnek is éppen elég tárgya van körülöttünk.”⁵⁰

A katonák barátságos magatartásának a polgári lakossággal szemben — melyet a tiszték oly sokszor elítéltek és károsnak tartottak — sok példáit találjuk. Pl. 1942. augusztus 2-án a VIII. kerékpáros zászlóalj — miután elfoglalta várakozási körletét Melachinón, még aznap kijavítottak egy megrongált kombájnt és egy föltámasztott Botonddal elkezdték a lakosság gabonáját csépelni. Másnap megjavították a szélmalmokat, és segítettek a gabona őrlésénél.

A szovjet ember gyűlöleténél jobban foglalkoztatták a katonákat a saját problémáik. Miért harcolok én? Ki ellen és kiért? Miért csak a szegény népet viszik a háborúba, a gazdag, — akinek lenne mit védeni — miért maradt itthon és harácsol tovább? Ilyen kérdések foglalkoztatták nap, mint nap a családjukért, otthonmaradottjaikért aggódó katonákat. Ezt a problémát a felső vezetés is felismerte. 1942. november 20-án a honvédelmi miniszter a magasabb parancsnokok előtt beszámolt a szovjet arcvonalon szerzett tapasztalatairól. Ebben mondotta: „Nyugtalan helyzetet teremt a hadseregnél az a sokszor hangoztatott körülmény, mely szerint csak a nincstelének harcolnak, a tehetősebbek itthon maradnak. Jómódú gazda gyermekeiből alig van kint valaki. Az egyke ne legyen ok a kíméletre. Menjen ki, akinek van félténivalója, mert a nincstelen embernek sokszor mindegy, hogy hogyan fordul a világ.” A továbbiakban azonban éppen ő adja a helyzet magyarázatát: „A tehetősebbek mentesítése általában a dolog természetében rejlik. Az államigazgatásban és a közbiztonságban, de az iparban és főleg a mezőgazdaságban is általában a tehetősebbek mentesítése szükséges.”⁵¹ Voltak a burzsoá társadalomnak olyan ellentmondásai, melyeket még a nagyhatalmú honvédelmi miniszter sem tudott megoldani!

A legénység hangulatára legjellemzőbb az a levél, melyet Katona Péter paksi honvéd írt (Postafiók 247/11) szabadságáról a frontra visszatérve az Új Nemzedék főszerkesztőjének. A levelet egy olyan falusi parasztember írta, akiben még mélyen élt a Horthy-rendszer „keresztény” és „nemzeti” nevelése. (Ezt

⁵⁰ Saly Dezső: Szigorúan bizalmas. Anonymus. 1945. 358—359. old.

⁵¹ HIL. H. M. VKF. Eln. 247. fasc.

az is bizonyítja, hogy pont egy jobboldali katolikus sajtóorgánumnak küldte el a levelet.) Leveléből néhány szemelvényt kommentár nélkül közlök: „Nyugodt szívvel jöttünk haza, de most fájó érzéssel kell visszagondolnunk. Mi odakünn azt hitük, idehaza egyforma elbírálás alá esünk. De szabadságunk alatt az ellenkezőjéről kellett meggyőződünk.

Elöttem a nagy út, melyre indulok, hátam mögött az igazságtalanság gondolata. Tehát mi vérzünk, halunk szegény katonának és gyermekeinkből újra az lesz, mint volt a múlt háború után, koldusszegény, elfelejtett senkik”... panaszkodik az úgynevezett „vitézek” kiváltságai miatt: „... azért kapják a vitézek a nagy megkülönböztetést, mert ők lennének hivatva, fegyverrel kezükben fenntartani a belső rendet, ha arra sor kerülne. És kiktől kell félni vajon újra. Tőlünk katonáktól? ...”

„Legyen már Magyarországon is egyszer igazság szociális alapon. Elmúlt a nemesség, jön a vitézi rend, ami újra csak megkülönböztetés. Miért kell ez a nagy feltűnés, ez a felháborítás? Miért nevelik a népbe az elégedetlenséget? Miért nevelik itthon maguk a nyilas talajt? Miért ígérnek szépet, jót papíron, és még sincs semmi segítség a nagy családokon, hanem az elnyomás. Ne ejtsék ki a közkatonák kezéből a fegyvert, mert akkor hiába állnak fegyverbe a vitézek, kevesen lesznek. Hallgassák meg már egyszer a szegény pórnép panaszat is...”

Az ilyen egyszerű „Katona Péter” a felszabadulás után, ha megkapta a választ „miértjeire” és a földosztás megoldotta szociális problémáit, a kommunista párt legszilárdabb támasza lett.

B) A csapatszellem, a bánásmód, az ellátás. A Horthy-hadsereg a meggyőződést, a háború igazságosságába vetett hitet, úgynevezett „csapatszellemmel” akarta pótolni. Azt akarta, hogy az egyes egységek bajtársi közösségek legyenek, akiket közös cél vezérel, közös szándék, közös érdek tart össze. Ez a szándék a felső vezetés politikai szűklátókörűségét bizonyítja. Mi közös érdeke lehet a nincstelen zsellér közlegénynek gazdag és gőgös tisztjével? Milyen bajtársi közösség fűzze a munkást ahhoz a parancsnokához, aki lenézően, durván bánt vele, büntette, gyakran kikötötte, értelmetlenül a halálba küldte; szellemi és anyagi szükségleteivel nem törődött, pihentetéséről nem gondoskodott. A katonák élelmiszerral és ruházattal való ellátása nagyon rossz volt. A németek napi egy-két vonatse-relvényt engedélyeztek a 2. hadseregnek, ami a legszükségesebb lőszer, élelmiszer és üzemanyag utánszállítást sem biztosította. A beérkezett anyagot is 200 km távolságról, a rendel-

kezére álló kevés gépkocsival és országos járművekkel (!) kellett a hadsereg után szállítani. Így a katonák állandó szükség-
get szenvedtek. Kevés volt a lőszer és az üzemanyag, gyöngye
és rossz volt az étkezés, lerongyolódott a ruha. A tábori posta-
csomagokat, karácsonyi ajándécsomagokat „elosztási nehézség-
gek” miatt gyakran visszaküldték Magyarországra. A hadsereg-
parancsnokság már az ősz beálltával sem merete szalonnával
feljavítani a katonák ételmezését, mert a „németek” nem tűr-
nék.⁵²

A katonákról való gondoskodás elmulasztását a hadsereg
felső vezetése is észrevette, és esetenként föl is hívta rá a pa-
rancsnokok figyelmét. Szombathelyi vezérezredes, a vezérkar
főnöke 1942. szept. 13-án kiadott tábornoki parancsában írja:
„... kiéhezett és agyonhajszolt csapatokkal nem lehet eredmé-
nyesen harcolni. Ezek a vezetés akaratát, ha még olyan zseniá-
lis lenne is, nem képesek megvalósítani. Ellenben azért, hogy
a csapatokat erőin felül igénybe vesszük, romlásba döntjük és
becsületüket és jó hírnevüket tesszük kockára... Ilyen hajszra
és túlfeszített követelmények következtében csapataink értékü-
ket veszíthetik, és ami a legrosszabb, hitüket is. Az így lehar-
colt csapat semmit sem képes teljesíteni.”⁵³

Ilyen körülmények között a katona parancsnokában nem
bízott, azt nem bajtársnak, hanem kínzójának, hóhérának te-
kintette. A rossz bánásmód, a rossz ellátás, a sorozatos katonai
kudarck megrendítették a katonáknak a parancsnokukba ve-
tett bizalmát. A katona félt a parancsnokától, mert ki volt neki
szolgáltatva, nála volt a térkép, és ő biztosította az ételmezést,
de nem szerette és csak nagyon ritkán tisztelte őt.

Természetesen helytelen volna azt állítani, hogy a csapat-
szellemet sehol sem sikerült megvalósítani. Voltak szakaszok,
századok, melyeknek parancsnokai — rendszerint tartalékos
tisztok — összeforrtak katonáikkal, együtt éltek velük, igye-
keztek tőlük telhetően gondoskodni róluk, emberségesek voltak
hozzájuk, kímélték őket. Ez azonban az osztályhadseregben
csak kivétel lehetett. A néppel való egybefonódás a parancs-
noki és legénységi állomány közös érdeke, közös célja, a baj-
társi együttműködés csak szocialista típusú hadseregben lehet
általános, ahol a tiszt és a katona ugyanazon osztály gyer-
meke, közös érdekekért, igazságos ügyért harcol, közös világ-
szemlélet fűzi egybe őket. A szocialista hadseregben a tiszt
igazi bajtársa, küzdőtársa a katonának, akitől csak a nagyobb

⁵² Saly Dezső: i. m. 592—595. old.

⁵³ HIL. 2. hds. parancsnokság. 10. fasc.

tudás, tapasztalat, felelősségérzet különbözteti meg. A szocialista típusú hadseregben a katona bízik parancsnokában, és szereti, mert tudja, hogy annak minden cselekedetét a közös győzelembe vetett hit, és a katonáiért érzett felelősségérzet vezérli. Az 1. páncélos hadosztály tapasztalatai alapján ezeket a tulajdonságokat állandóan ébrentartani, fejleszteni kell néphadseregünk tisztikarában is.

Az 1. páncélos hadosztály harctevékenységének tanulmányozásából a Magyar Néphadsereg tisztjei is levonhatnak néhány általános következtetést, melyeket katonai pályafutásuk során fel tudnak használni:

a) Az egységek és magasabbegységek felhasználásánál a legmesszebmenőig figyelembe kell venni a fegyvernem harci sajátosságait. Nem szabad bevetni egy egységet addig, míg a legkedvezőbb harci alkalmazás előfeltételeit nem teremtettük meg számára.

b) Támadásban a szoros együttműködés a harcokocsik, a gyalogság és tüzérség között, a siker elengedhetetlen feltétele. Az együttműködés hiánya a sikertelenségen kívül súlyos veszteségekhez vezethet.

c) Minden harcmódban törekedjünk a terep tökéletes kihasználására. Kedvezőtlen terepen a harcrend, a harcbiztosítás és az együttműködés megfelelő összehangolásával teremtsük meg a sikeres működés előfeltételeit.

d) Támadásban és védelemben merészen manőverezzünk a rendelkezésre álló erőkkkel és eszközökkel. Ne féljünk meggyöngíteni a mellékirányt, a főirány javára. A manővert rejtetten hajtsuk végre és törekedjünk az ellenség meglepésére.

e) Harcban a vezetés feszes és rugalmas legyen. A csapatokkal szemben támasztott követelmények megszábasánál mindig azok teljesítőképességéből induljunk ki. Gondoskodjunk az utánpótlásról, a váltásról, pihentetésről. Tanuljunk meg minden körülmények között használni — és kihasználni a korszerű harc vezetésének főeszközét — a rádiót.

f) A tartalékos tisztek kiképzését olyan színvonalon kell tartani, hogy azok lépést tudjanak tartani a követelményekkel és mindig rendelkezzenek a minimális katonai, harcászati, vezetési ismeretekkel.

g) Mindig éberrel munkálkodjunk katonáink erkölcsi értékének, harci szellemének megőrzésén. Az igazságunkba vetett hit, a nemzetközi imperializmus gyűlölete, a közös marxista—leninista elvi alap, a közös érdek nagy erkölcsi fölényt biztosít nekünk a kapitalista hadsereggel szemben. Ezt az erkölcsi fő-

lényt el kell mélyíteniünk és állandóan ápolnunk azzal, hogy katonáinkhoz való viszonyunkat az elvtársiasság jellemzi, katonáink fizikai és szellemi szükségleteinek kielégítéséről megszemélyesen gondoskodunk.

h) A katona fegyverrel vívja meg harcát. Hogy győzzön a harcban, a korszerű követelményeknek megfelelő fegyvert kell kezébe adni. A korszerű fegyver növeli a katona önbizalmát, bátorságát, biztonságérzetét. A szocialista társadalom képes ellátni hadseregét nemcsak élenjáró elmélettel, hanem élenjáró technikával is. Fenti tanulságok figyelembe vétele békében és háborúban megkönnyíti számunkra az eredményes kiképzést, az eredményes harcot.

Mellékletek:

1. sz.: Az 1. páncélos hadosztály szervezése.
2. sz.: Az 1. páncélos hadosztály állománya.
3. sz.: A fasiszta magyar hadsereg páncél harceszközeinek harcászati-technikai adatai.
4. sz.: Az 1. páncélos hadosztály támadása az urivi hídfő ellen. 42. 7. 18.
5. sz.: A harmadik urivi ütközet, Langermann tábornok terve.
6. sz.: A XXIV. német páncélos hadtest helyzete 42.9.11. 15,00